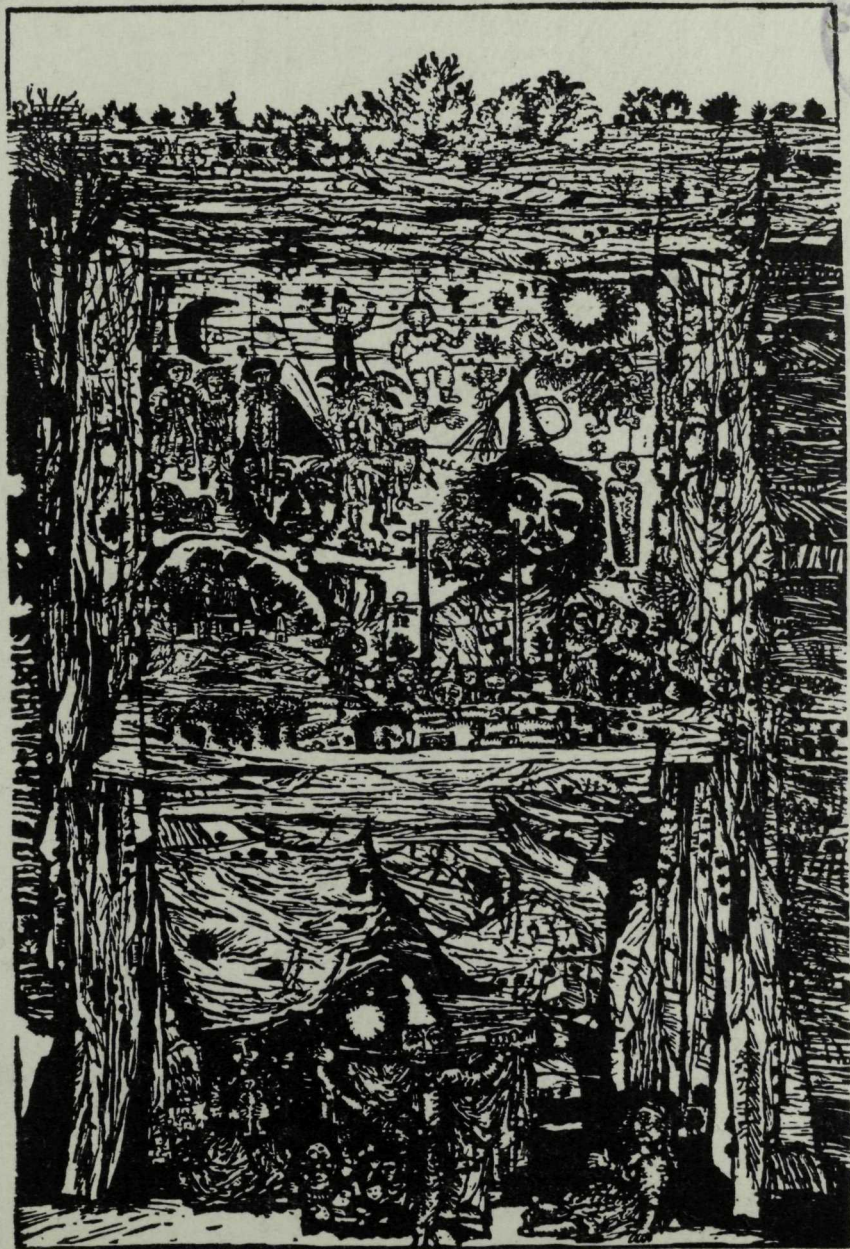

JÁSZKUNSAÉG

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

2

XXX. évfolyam
második szám
1984. június

TARTALOM

- 3 Szent Ernő versei

VALÓ VILÁG

- 5 Dr. Vincze Sándor: Diplomások Szolnok megyében

FÓRUM

- 30 Dr. Nagy Rózsa: Szolnok megye társadalomszerkezetének vizsgálata a Horthy-korszakban a 40-es évek elejéig

DOKUMENTUM

- 36 Varga Béla: Nehéz napok — egy fiú naplója

HAGYOMÁNY

- 42 Dr. Vadász István: Tiszafüred városi szerepkörének múltja és jelene (II. rész)

MŰVÉSZET

- 47 Supka Magdolna: Ágotha Margit grafikusművész

KÉPEK

A borító első, második és harmadik oldalán, valamint a 29-en és a 48-on Ágotha Margit munkáiról készült fotók

E számunk szerzői:

László Gyula

főiskolai adjunktus, Szolnok

Dr. Nagy Rózsa

főiskolai adjunktus, Szolnok

Dr. Vincze Sándor

a Szolnok megyei Tanács VB.
művelődési osztályának vezetője

Supka Magdolna

művészettörténész, Budapest

Szenti Ernő

pedagógus, FAK-tag, Kisújszállás

Dr. Vadász István

megbízott múzeumlgaazgató, Tiszafüred

Varga Béla

a Royal Nagyszálloda üzletvezetője, Budapest

A következő számunk **GYÖRFY ISTVÁN**
centenáriumai emlékszáma lesz.

JÁSZKUNSAÁ

Szerkesztő bizottság: Berényi Ferenc, Dorkovics Ágnes, Erdélyi Sándor, László Gyula (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Székely Péter, Tálás László, Zádor Béla, Valkó Mihály (elnök).

A Szolnok megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályának folyóirata. — XXX. évfolyam 2. szám. Megjelenik negyedévenként — Szerkesztőség: 5000 Szolnok, Kossuth téri Irodaház. Telefon: 17-850. — Kiadja a Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat. A kiadásért felel: Virág Iván. — Terjeszti a Magyar Posta. — Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (1900 Budapest, V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díja: 1 évre 34,— Ft, csekkszám: 215-96162. — Készült a Szolnoki Nyomdában (5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28.) — Felelős vezető: Gombkötő Béla igazgató.

Csitítás

órákig néztem létezésem napfoltkitöréseit
csöndem megsokszorozása után
hangos dübörgéssé erősödött
az egyszerre lépő hangok csizmakopogása
ijedten kapták fel fejüket álmaid
semmi drágáim semmi
csak a béke szokásos
éles harci gyakorlata

Kifelejtettem jelenemből

emlékeim rosszul feltett kérdéseit
válasz nélkül hagyta a múlt
hiába kötöttem görcsöt álmaidra
kifelejtettem jelenemből
a tavasz menyasszonyruhás fáit

Van valami kellemetlenül gépies

szófogadó igazságaimért mondd
adsz-e köztulajdonba került álmokat
elhiszed-e a perceknek
az öröklét tartást ad a valónak
van valami kellemetlenül gépies
az érkező és lelépő évszakokban

Átírtam verssé

átírtam verssé
a mérnöki pontossággal megszerkesztett homályt

Oly dolgok történtek velem

úttalan utakon jött a nyár magától
alig látni az eget a fáktól
föld-felszínnel takaródzó férgesek
testemhez kötözött életet élek
torzzá pofozom az ósdin-szabályost
szuroksötétben fény-temetőket látok
rétegesre hajtogatott évszakok
engedélyem van rá hazudhatok
a vége nincs csak mértékkel jó
az álmok selejtesre sikeredett való
ha nem itt akkor majd máshol
csönd-templomban igazi harang szól
a pillanatok az öröklét magánszáma
előre-mozgását kitérőkkel variálja
oly dolgok történtek velem
mit feljegyzett magának a történelem

* * *

Születésem, 1939 után még sokáig nem, vagy alig vettem tudomást életemről. A tudathasadás irányába érzéseim tették meg az első lépéseket. Mindennap találkoztam a csönddel. A legjobb helyről nézhettem végig a felhők díszes felvonulását.

Első transzcendentális élményem a hajnalok gyors, váratlan fényzilip-megnyitása volt.

Szerettem a gyermekkor kapós és divatos színeit, illatait. Szándékaim ellenére keveset bíztam az öröklétre. A kamaszkorban elolvasott könyvek korrigálták tapasztalataim durva helyesírási hibáit. Vállaltam a mívesség többlet-költségeit. Minél inkább eltértem a megszokottól, annál inkább hasonlítani kezdtem önmagamra, — különösen rajzolás vagy versírás közben.

A valóság tetten érési nyomán visszatért alkotókedvem. Őszinteségemben teret kapott a lényeg. Miértjeim támpillérei az itt- és mosttal határos bizonyosságok.

Képeim és verseim közé — ha a véletlenek jóvoltából egyenlőségi jel kerül — teljesül leendő kívánságaim egyike.

Számomra a művészet egy barátságtalanul sötét alagút fölsejtlő vége, kötelező továbblépéssel.

Háromszög alakú életem csúcspontjai: Hódmezővásárhely (gyermekkor), Szeged (tanulóévek), Kisújszállás (tanárkodás, családalapítás).

SZENTI ERNŐ

DR. VINCZE SÁNDOR

Diplomások Szolnok megyében

(Az utóbbi évtizedek néhány jellemző tendenciája)

Szolnok megye felsőfokú szakemberellátottságáról a korábbi években több írás is megjelent a Jászokszékben is, a KSH Szolnok megyei Igazgatóságának közleményeként is. Ezek közül kiemelkedik Barta Lászlónak, a Szolnok megyei Tanács nyugalmazott elnökének 1974-ben megjelent tanulmánya a megye gazdasági továbbfejlesztésének néhány kérdéséről és dr. Majoros Károlynak, a Megyei Pártbizottság első titkárának cikke az értelmiség növekvő szerepéről.

Barta László megállapítja, hogy az iskolázottság „gyorsütemű fejlődése ellenére a felsőfokú oktatási intézményekben végzettek számát tekintve Szolnok megye helyzete kedvezőtlen. A 10 000 lakosra jutó felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők száma alapján a megyék között a 19., azaz az utolsó helyen áll 1970. január 1-én.”¹ Ír arról is, hogy 1960. óta relatíve a helyzet még romlott is, mert akkor két megye még Szolnok megye után következett. Ugyanakkor a felsőfokon továbbtanuló Szolnok megyei hallgatók 10 000 lakosra vetített száma alapján a megye a 8. helyen áll; indokolt lett volna egy felzárkózási folyamat; ami azonban nem következett be. Ez csak azzal magyarázható — vonja le a következtetést — hogy az oklevelet szerzett hallgatók nagy hányada nem tér vissza a megyébe; Szolnok megye jelentős „szellemi exportot” bonyolít le. Ugyanakkor a gazdaság intenzív fejlődésének szakaszában mind nagyobb volna az igény a felsőfokú képzettségű szakemberek iránt.²

Dr. Majoros Károlynak öt évvel később megjelent cikke alapvetően az értelmiséggel szemben megfogalmazódó igényeket összegzi; nem azonosítja természetesen a diplomást az értelmiségi fogalmával; mégis szól a megye diplomásai számában, összetételében a 70-es években bekövetkezett változásokról. Megállapítja, hogy a megyének ebben az időszakban már nem érzékelhető a „szellemi exportja”. A cikk azonban még az 1980. évi népszámlálás adataival nem rendelkezhetett.³

Ezek az írások így együtt azt érzékeltetik, hogy a 70-es évek mélyebb elemzése mindenképp indokolt a megye diplomásai számának, összetételének alakulása szempontjából, mivel — úgy tűnik — ebben az időszakban ezen a területen lényegi változás következett be.

Szolnok megye hátránya a lakosság iskolázottságában

A hátrány csökkentésének eredményei

A bevezetésben idézett tanulmány hatásaként is Szolnok megye 1976-ban elfogadott hosszútávú művelődési programjának egy igen lényeges stratégiai jelentőségű — és a művelődés szféráján jelentékenyen túlmutató — célkitűzése

volt, hogy lakosságának iskolázottsága 1990-re érje el az országos átlagot. Ez a célkitűzés igen differenciált tartalmú. Csupán az alsófokú iskoláztatásban fejez ki pusztán általános műveltségi követelményt. Itt azt az igényt támasztja, hogy a tankötelezettségi törvényt a megyében — az idősebb korosztályok alacsonyabb iskolázottsága miatt — az országos átlagnál magasabb eredményességgel kell teljesíteni. A középfokú iskolázottság általánossá tételére irányuló koncepció — és ennek mai mind teljesebb megvalósulása — mellett e célkitűzés követelménytartalma az eredményességet illetően itt hasonló az alsófokú oktatáshoz —, kiegészítve az általános iskola elvégzése utáni minél magasabb arányú továbbtanulás követelményével is. Lényegi különbséget jelent azonban az, hogy ebben az iskolatípusban a fiatalok 76—78%-a már valamilyen szakképzettség megszerzése érdekében tanul, s számukra a megye társadalmi-gazdasági struktúrájának jórészt biztosítania kell a végzettségükkel kongruens munkábaállás lehetőségét is.

Még inkább így van ez a felsőfokú iskoláztatás esetében. Az itt végzők már valamennyien meghatározott szakképzettséget szereznek, és a felsőfokú iskolázottság növelésére irányuló célkitűzésnek csak akkor van értelme, ha kifejlődik az a társadalmi-gazdasági struktúra is, mely igényli ezeket a magas szinten szakképzett fiatalokat.

A hosszútávú művelődési program teljesítésének első értékelésére 1981-ben került sor. A Megyei Tanács a népszámlálás friss tényszámai alapján megállapította, hogy elsősorban az alsófokú iskolázottságban csökkent a 70-es években az országos átlagtól való elmaradás; középfokon a fejlődés lényegileg lépést tartott az országos ütemmel; míg a felsőfokú iskolázottságban növekedett a különbség az országos és a megyei átlag között (1. sz. táblázat).

1. sz. táblázat

A népesség iskolai végzettsége a megfelelő korúak százalékában

Év	legalább ált. isk. 8 oszt. 15—x éves		legalább befejezett középisk. 18—x éves		befejezett felsőf. tanin. 25—x éves	
	országos	megyei	országos	megyei	országos	megyei
1930.	12,9	7,1	4,7	2,3	1,8	0,9
1941.	15,1	8,1	5,1	2,6	1,8	0,9
1949.	20,6	11,7	5,9	2,8	1,9	0,8
1960.	32,8	22,6	9,1	5,0	2,8	1,4
1970.	51,4	41,8	15,9	11,0	4,3	2,7
1980.	66,1	59,0	23,4	17,7	6,5	4,3

Az elmaradás mérésére azonban a ‰-ok különbsége önmagában csak közelítőleg alkalmas. Pl. 1,5‰ és 1,0‰ valamint 22,5‰ és 22,0‰ különbsége ugyanaz, mégis mindenki kisebbnek tartja — joggal — nagyságrendjük miatt az utóbbi kettő eltérését. Azt, hogy az iskolai végzettség szintjeinek eltérése hogyan alakul a megyében az ország megyén kívüli területéhez képest, numerikusan is megmutatja a népszámlálás éveire kiszámított ún. Yule-féle asszociációs-együttható (minimális értéke —1, maximális értéke 1) változása.

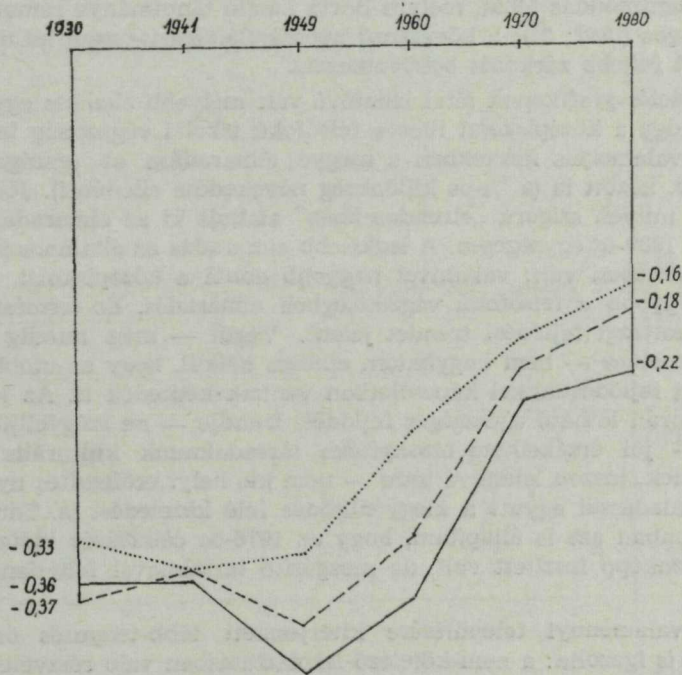
Az együttható képlete a következő:

$$a = \frac{f_{11} \cdot f_{00} - f_{10} \cdot f_{01}}{f_{11} \cdot f_{00} + f_{10} \cdot f_{01}}$$

Itt pl. f_{11} a megyében lakó általános iskolai végzettségűek, f_{10} az ország többi részében lakó általános iskolai végzettségűek, f_{01} a megyében lakó általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők, f_{00} az ország többi részében lakó általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők számát jelölheti. Az együttható értéke esetünkben azt jelenti, hogy milyen gyakran jár együtt a megyében lakás az általános (illetve közép- vagy felsőfokú) iskolai végzettséggel.

A megye és a megyén kívüli területek összevetése során ezek az együtthatók mindhárom iskolatípus végzettsége esetében és 1930-tól 1980-ig minden népszámlálás tekintetében negatív értéket adnak. Ez egységesen elmaradást fejez ki; az együtthatók abszolút értéke azonban már és más, vagyis az elmaradás mértéke változott. Legcélszerűbb ezeket az értékeket grafikonra vinni, így igen szemléletesé válik az elmaradás „ledolgozásában” történt előrehaladás és annak üteme is.

Ilyen grafikonokat tüntet fel az 1. sz. ábra.

1. sz. ábra

15-Xéves legalább ált.isk. 8 oszt. Szolnok megye iskolázottsági asszociációs
 18-Xéves legalább befejezett középisk. --- grafikonjai összehasonlítva az ország
 25-Xéves befejezett f.fokú tanintézet — mas részével 1930-1980.

Erről az ábráról azonnal könnyedén leolvasható, hogy Szolnok megyében az iskolázottság szintje minden iskolatípus tekintetében és a vizsgált időtartam (1930—1980.) egészében elmaradt az országos színvonaltól. 1930—1941. között az elmaradás mértéke szinte alig változott. 1941—1949. között csak az általános iskolai végzettségben közelítettünk igen csekély mértékben az országos színvonalhoz; a középiskolát és a felsőfokú intézményt végzetek aránya tekintetében pedig elmaradásunk még lényegesen növekedett is. (Lásd még ezt később!)

1949. óta volt monoton (végig!) az iskolázottságban meglevő elmaradásunk csökkentésében minden fokozatban a fejlődés a megyében. Jól látható, hogy a magasabbfokú iskolázottságban a 60-as években csökkent a legdinamikusabban az országos szinttől való elmaradásunk. Ezeket — de méginkább a későbbi — eredményeket nem lehet elválasztani a 60-as évek nagy megyei extenzív középiskola-fejlesztéseitől. A középiskolai tanulólétszám a 60-as évek közepére érte el a 10 000-es nagyságrendet, melyet közelítőleg azóta is tart. Ebből következik, hogy a megyei középiskolás-kibocsátás megnövekedése a 60-as évek második felétől vált jellemzővé; ezekből pedig felsőfokú végzettségűek csak a hatvanas évek legvégén — de folyamatosan inkább csak a 70-es években — lettek. Az ellentmondás tehát, melyre Barta László tanulmánya rámutat, inkább csak látszólagos (lásd: 2!); a következő népszámlálásra — mint látni fogjuk — a joggal várt feljebb zárkózás bekövetkezett.

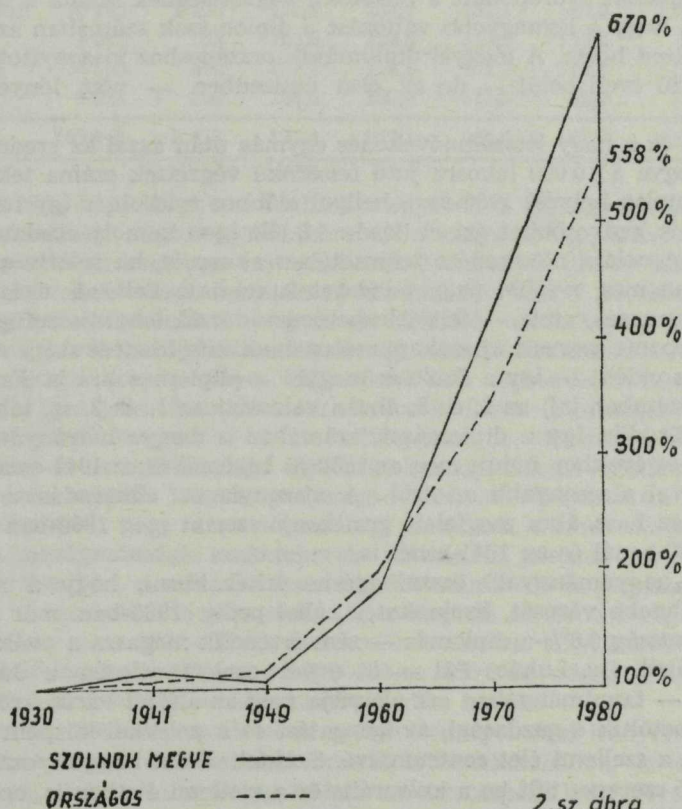
Az asszociációs-grafikonok által lehetővé vált mélyebb elemzés egyben azt is bizonyítja, hogy a középiskolai illetve felsőfokú iskolai végzettség tekintetében is csökkent valamelyes mértékben a megye elmaradása az országos átlagtól 1970. és 1980. között is (a $\frac{0}{10}$ -os különbség növekedése ellenére!). Jól látszik az ábrán az is, milyen szigorú „elrendezettség” alakult ki az elmaradás mértékében 1949-től 1980-ig egységesen. A legkisebb elmaradás az általános iskolai végzettség tekintetében van; valamivel nagyobb ennél a középiskolai végzettségbeli, még nagyobb a felsőfokú végzettségbeli elmaradás. Ez természetesen logikus iskolázottsági fejlődési trendet jelent. Végül — még mindig ehhez az ábrához kapcsoltnak — nem hagyhatom említés nélkül, hogy az utóbbi években iskolázottsági fejlődésünkkel kapcsolatban vannak kételkedők is. Az 1949—1980-as időszak ábrán látható egészséges fejlődési trendje — ne szegyezzük a „nagy szavakat” — jól érzékelhető bizonyítéka társadalmunk kulturális politikája egyik sikerének, hiszen lehetővé tette — nem kis helyi erőfeszítés nyomán igaz — az előrehaladással együtt a kiegyenlítődés felé közeledést is. Tárnyilagosan meg kell azonban azt is állapítani, hogy az 1976-os célkitűzés időtartamát tekintve mindenképp feszített volt, de mozgósító tartalmával feltétlenül jó célokat szolgált.

A megye valamennyi településére kiterjesztett több-tényezős összefüggés-vizsgálat azt is igazolta: a nem-kötelező iskoláztatásban való részvétel mértékét döntően az határozza meg, hogy az adott település lakosságának akkor milyenek az iskolázottsági mutatói. Így — a megye adatai szerint — ellentmondás van az alacsony iskolázottság ténye és gyors emelése, kiegyenlítése között. Döntően arra van tendencia, hogy a már iskolázottabb lakosságú területeken legyen a leggyorsabb a fejlődés a további iskoláztatásban is. Mentés akarok lenni a téves extrapoláció elkövetésétől, de érdemes meggondolni, mit is jelent mindez egészében az iskolázottságban elmaradt Szolnok megye számára; mekkora — és szinte sziszifuszinak tekinthető — erőfeszítést igénylő feladat tehát a lakosság iskolázottságának országos szintre emelése!

Az előbbi oksági összefüggés alapján meglehetősen természetesnek kell tekintenünk, hogy „iskoláztatási piramisunk” lassan épül; hogy kiváltképp a „csúcs” építése tekintetében gondjaink vannak. A természetesnek vétel azonban nem indokolhat belenyugvást is; sőt inkább ösztönöznie kell arra, hogy e kérdés — a diplomások számának, összetételének alakulása, ennek tendenciája, az okok vizsgálata — a mélyebb elemzések fényszórójába kerüljön. E sorok írója csak néhány fontos körülményre tud — ezen írás keretei között — rámutatni, de szívesen venné különösen a más szakterületek képviselői részéről, ha többoldalú megvilágítás is érné ezt a fontos területet.

A téma ugyanis kifejezetten interdiszciplináris jellegű; a közoktatási szakember a „forrást” irányítja, de „megrendelést” teljesít; ugyanakkor a legnagyobb tömegű megyei diplomás réteg „gazdája” is. E körülmények határolják be mondandóját is.

DIPLOMÁSOK AZ 1930. ÉVIEK %-ában

Felsőfokú végzettségük a különböző szakterületeken

Döntő létszámnövekedés az 1960—1980-as években

A felsőfokú végzettségük száma az országban és Szolnok megyében 1930. óta a 2. sz. táblázat és a 2. sz. ábra szerint alakult.

2. sz. táblázat

A felsőfokú végzettségük számának változása (1930—1980.)

Év	A felsőfokú végzettségük száma		A Szolnok megyeiek részaránya (%) az összes f.fokú végzettségű között
	országos	Szolnok megye	
1930.	86 885	2 046	2,35
1941.	91 679	2 321	2,53
1949.	96 561	2 162	2,24
1960.	169 645	3 833	2,26
1970.	300 558	8 514	2,83
1980.	484 846	13 709	2,83

A 2. sz. ábra kifejezi, hogy a diplomások száma Szolnok megyében 1960. óta növekedett jobban az országos ütemnél. E két évtized alatt rendre 4681 illetve 5195 diplomással gyarapodott a felsőfokú végzettségük száma a megyében. Ez azt jelenti, hogy a legnagyobb változást a diplomások számában az 1960—1980-as két évtized hozta. A megyei diplomások országoshoz viszonyított részaránya is ezen a 20 éven belül — de az első évtizedben — nőtt lényegesen (2. sz. táblázat).

Végül is ez a nagy létszámnövekedés egymás után azzal az eredménnyel járt, hogy a megye a 10 000 lakosra jutó felsőfokú végzettek száma tekintetében az 1970. évi utolsó helyről 1980-ra 5 hellyel előbbre rukkolt, s így az 1960-as helyezésénél is kedvezőbbet ért el (lásd.: 1!). Ez igen komoly eredmény a megye szellemi potenciája növekedése tekintetében akkor is, ha relatív elmaradásunk behozásában még további nagy feladataink vannak. Feltűnő viszont az 1941—1949-es visszaesés, amit — feltételezhetően — azzal lehet összefüggésbe hozni, hogy a központi szervek új szakapparátusainak kifejlesztése nagy elszívó hatást fejtett ki a vidéki — így a Szolnok megyei — diplomásokra is. Ez a visszaesés (abszolút számban is!) az 1. és 2. ábrán valamilyen az 1. és 2. sz. táblázaton egyaránt tükröződik. Így a diplomások számában a megye hátrányának behozása csak az 50-es években indult meg az 1930-as bázisnál és az 1941-esnél is viszonylagosan jóval alacsonyabb szintről. A viszonylagos elmaradás a diplomások számában az 1. sz. ábra megfelelő grafikonja szerint még 1960-ban is magasabb volt az 1930-asnál és az 1941-esnél is.

Ezzel a „hagyománnyal” összefüggésbe lehet hozni, hogy a megyét — és még legfejlettebb városát, Szolnokot is, ahol pedig 1980-ban már a 25 évesnél idősebb lakosság 9,8%-a diplomás — sem értékeli magasra a szellemi tényezők szempontjából. Dr. Lukács Pál — öt évvel ezelőtt szintén a Jászkunországban megjelent — tanulmányában azt állapítja meg az alföldi városokról, hogy azok általában betöltik a gazdasági, az igazgatási és a politikai központ szerepét, de alig váltak a szellemi élet centrumaivá. Szolnokról azt hangsúlyozza, hogy egyre növekvő szerepet tölt be a kulturális és a szellemi életben is, noha nem rendelkezik különösebb kulturális és tudományos hagyományokkal, „és még ma

is nélkülözni kénytelen azokat a feltételeket és lehetőségeket, amelyekkel felsőfokú központi szerepkörének maradéktalan betöltéséhez rendelkeznie kellene.²⁵ Az azóta eltelt évek a várost — többek között — egy felsőfokú intézménnyel gyarapították, élénkebb lett a kulturális élete is, és az egész megye szeretne túllépni kedvezőtlen szellemi öröksége béklyóin.

A különböző jellegű diplomával rendelkezők számának változását tünteti fel a 3. sz. táblázat.

3. sz. táblázat

A felsőfokú végzettségűek számának változása a végzettség jellege szerint 1960—1980.

A végzettség jellege	A felsőfokú végzettségűek						Növekedés a megyében	
	létszáma ország.	1970. évi száma		1980. évi száma		1960— 1970.	1970— 1980.	
		Szolnok m. ország.	%-ában	Szolnok m. ország.	%-ában			
Műszaki	32 708	413	205,2	227,0	180,3	219,7	731	1 369
Mezőgazdasági	14 296	486	233,6	321,0	132,7	144,0	1 074	687
Közgazd., kereskedelmi	10 286	111	216,9	292,8	197,3	268,3	214	547
Egészségügyi	20 172	544	144,4	157,9	142,8	127,5	315	236
Oktatási, tudom., közművelődési	50 892	1 496	192,4	237,7	181,1	166,9	2 060	2 380
Művészeti	4 813	53	163,6	139,6	110,1	116,2	21	12
Jogi, igazgatási	26 555	472	110,2	119,5	107,2	110,3	92	58
Egyéb	9 923	258	136,6	167,4	121,2	78,2	174	— 94
Osszesen:	169 645	3 833	177,2	222,1	161,3	161,0	4 681	5 195

É szerint az 1960—80-as években Szolnok megyében a legnagyobb dinamikájú növekedés a felsőfokú végzettségűek körében a közgazdasági, kereskedelmi és a műszaki diplomások esetében volt (csaknem 8-szorosára illetve több mint 6-szorosára történő növekedés). Jelentékeny dinamikájú volt a növekedés még a mezőgazdasági (4,5-szeresénél többre) és az oktatási, tudományos, közművelődési diplomások körében is (csaknem 4-szeres). Abszolút számban a legnagyobb növekedés az oktatási, tudományos, közművelődési diplomások körében volt, amelyet szintén igen jelentős számokkal a műszaki illetve a mezőgazdasági diplomások számának a növekedése követett. Elég jelentős volt még a közgazdasági, kereskedelmi és az egészségügyi diplomások számának növekedése is.

E növekedések mögött ismert gazdasági-társadalmi folyamatok húzódnak meg. Jól érzékelhető, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének folyamánként a mezőgazdasági szakemberek számának jelentős növekedése az 1960—70-es évtizedben, a műszaki szakemberek számának lényeges növekedése pedig — egy bázissal később — a vidéki ipartelepítés előtérbe kerülésének következményeként — az 1970—80-as években következett be. Oktatási, tudományos, közművelődési területeken az 1960—80-as időszak végig jelentős — de különböző belső struktúrájú — létszámnövekedést hozott.

Ez a létszámnövekedés e területeken a művelődéspolitikai irányelvek megjelenéséhez, a hozzákapcsolódó iskolareformok kibontakozásához, az iskoláztatás kiterjesztéséhez, majd a tudománypolitikai, az oktatáspolitikai illetve a közművelődési határozatok valamint végrehajtásukhoz kapcsolódott.

A 4. sz. táblázat mutatja, hogy az oktatási, tudományos, közművelődési diplomások alkotják a megyében és az országban is a felsőfokú végzettségűek legnagyobb csoportját, és részarányuk az utóbbi 20 évben végig még növekedett is. Súlyuk a megyében az országosnál mindig nagyobb volt és az is maradt. Ez — érthető okokból — a mezőgazdasági diplomásokra igaz még a megyében. Minden más diplomás réteg vékonyabb a megyében az országosnál.

4. sz. táblázat

A felsőfokú végzettségűek megoszlása a végzettség jellege szerint 1960—1980.

A végzettség jellege	A végzettek megoszlása (%)					
	1960.		1970.		1980.	
	ország.	Szolnok m.	ország.	Szolnok m.	ország.	Szolnok m.
Műszaki	19,3	10,8	22,4	13,4	24,9	18,3
Mezőgazdasági	8,4	12,2	11,1	18,3	9,1	16,4
Közgazdasági, kereskedelmi	6,1	2,9	7,4	3,8	9,1	6,4
Egészségügyi	11,9	14,2	9,7	10,1	8,6	8,0
Oktatási, tudományos, közművelődési	30,0	39,0	32,6	41,8	36,6	43,3
Művészeti	2,8	1,4	2,6	0,9	1,8	0,6
Jogi, igazgatási	15,7	12,3	9,7	6,6	6,5	4,5
Egyéb	5,8	6,7	4,5	5,1	3,4	2,5
Összes:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A diplomások másik legnagyobb csoportját 1980-ban a műszakiak adják. Számuk és részarányuk a megyében az utóbbi évtizedben megelőzte a nálunk ugyancsak lényeges csoportot alkotó mezőgazdasági diplomásokét. Az egészségügyi, jogi, igazgatási diplomások súlya a megyében és országosan is csökkent; a közgazdasági, kereskedelmi diplomásoké nőtt.

Mennyiségileg jelentéktelen — és még csökkent is — a megyében a művészeti és egyéb diplomások részaránya. A 3. sz. táblázat azonban az előzőeknél finomabb megállapításokat is lehetővé tesz.

Észre kell venni, hogy 1970—1980. között az oktatási, tudományos, közművelődési felsőfokú végzettségűek száma valamivel kisebb ütemben nőtt az országosnál. Igaz viszont ezzel együtt is, hogy körükben abszolút számban mégis ebben az évtizedben volt a legnagyobb növekedés.

Ugyancsak az országos ütemnél mérsékeltebb dinamikájú, egyben azonban abszolút számban is csekélyebb volt a fejlődés a 70-es években az egészségügyi diplomások körében. Az előbbi tények közül — tömegük miatt — a nagyobb figyelmet még részletesebb vizsgálat formájában az oktatási, tudományos, közművelődési diplomások körében kialakult tendenciára kell fordítani.

A művelődési szféra diplomásairól

Ehhez még részletesebb adatokat bocsájt rendelkezésünkre az 5. sz. táblázat.

Az oktatási, tudományos, közművelődési felsőfokú végzettségűek számának változása
a végzettség szakiránya szerint 1960—1980.

A végzettség szakiránya	Az oktatási, tudományos közművelődési felsőfokú végzettségűeknek						Növekedés, a megyében	
	létszáma 1960-ban		1970. évi száma az 1960. évi %-ában		1980. évi száma az 1970. évi %-ában		1960— 1970.	1970— 1980.
	orsz.	Szolnok m.	orsz.	Szolnok m.	orsz.	Szolnok m.		
tanári	37 039	1 290	174,2	189,8	134,0	115,9	1 158	390
Szakmai								
tanári	4 082	83	55,2	94,0	401,9	401,3	— 5	235
Gy. ped. tanári	205,8	197,1	35	34
Rajztanári	1 129	11	49,1	45,5	258,1	840,0	— 6	37
Ének-zene tanári	2 003	25	163,5	196,0	127,5	230,6	24	64
Testn. tanári, edzői, sportszervezői	2 338	61	130,0	114,8	219,2	252,9	9	107
Tanító	—	—	—	—	248,8	195,0	442	420
Óvónő	—	—	—	—	435,5	331,3	262	606
Társ. tud.								
nem tanári	2 352	15	225,9	566,7	422,4	632,9	70	453
Term. tud.								
nem tanári	1 949	11	302,6	745,5	135,1	141,5	71	34
Összes:	50 892	1 496	192,4	237,7	181,1	166,9	2 060	2 380
Az összesből								
tanári	46 591	1 470	161,6	182,7	147,7	132,3	1 215	867
Az összesből ált.								
isk. tanári	13 793	655	281,1	260,8	150,1	133,5	1 053	572

Ebből látható, hogy körükben az 1960—1980-as években végig leginkább a társadalom- és természettudományos nem tanári területeken haladta meg a növekedés dinamikája az országos ütemet. Ez a közművelődési és közgyűjteményi szakterületek megyei extenzív és minőségi személyi fejlődésével volt összefüggésben. Jelentős — és az országosnál nagyobb vagy azzal eléggé lépést tartó — volt a fejlődés a 70-es években is a szakmai tanárok, a rajztanárok, az ének- és zenetanárok valamint a testnevelési szakemberek (tanárok) és a gyógypedagógusok körében. Ezt az magyarázza, hogy a jelentékennyé, és az országosnál is nagyobb arányúvá fejlesztett szakközépiskolák szakmai tanári testülete jórészt ekkor alakult ki; továbbá fokozott figyelem irányult a művészeti tanári állomány és a testnevelés tekintetében hosszabb ideje fennálló kedvezőtlen személyi feltételek javítására.

A közismereti; általános iskolai tanári, tanítói, óvónői állomány növekedési üteme viszont a 70-es években nem érte el az országost. Mivel ez utóbbi területek igen jelentős diplomás csoportokat képviselnek, ezen múlt, hogy ebben az időszakban az egész kulturális ágazati diplomás létszám növekedési üteme összességében is alacsonyabb volt az országosnál. Jól látható azonban az is, hogy a tanítói létszám — az előbbivel együtt is — mindkét évtizedben eléggé kiegyenlített — és jelentős nagyságrendben — emelkedett; a felsőfokú végzettségű óvónők száma pedig az időszak második felében kifejezetten jóval többel nőtt, mint a 60-as években. Az előbbi a Jászberényi Tanítóképző Főiskolá-

nak a megye tanfőellátásában betöltött szerepével; az utóbbi az óvodáztatás nagyarányú kiterjesztésével és személyi feltételeinek javításával volt összefüggésbe hozható. E két területen a megyének különösebb hiánya az országosnál alacsonyabb ütemű fejlődés ellenére sem alakult ki, sőt a korábban igen jelentős arányú képesítés nélküli nevelői létszám is sokat csökkent. Lényeges volt az is, hogy az óvodáztatás mértékében a megyének már a 60-as években is előnye volt, és jónéhány Tiszaföldváron középiskolát végzett óvónő is munkába állt már e második évtized végén.

A közismereti tanári állománynak a 60-as évtizednél lényegesen kisebb számú gyarapodása azzal is összefüggött, hogy a 70-es években jóval kevesebb volt az általános iskolai tanulók száma, mint egy évtizeddel korábban a nagy demográfiai hullám idején. Ennek megfelelően az V. ötéves tervben igen kevés általános iskolai csoportfejlesztésre illetve tanári státusznövelésre volt lehetőség; nőtt az egy osztályra jutó tanulók száma is.

A középiskolákban jobban növekedett a feszültség a közismereti nevelőellátottságban. E területen voltak a legkevésbé eredményesek az iskolák által meghirdetett pályázatok is. Ezek a fejlemények tehát — főleg majd későbbi kihatásainál fogva — már korántsem megnyugtatóak. Ismert, hogy e területen nincs megyei képzési bázisunk sem.

A 6. sz. táblázat szerint 1960-ban a megyében az oktatási, tudományos, közművelődési felsőfokú végzettségűeken belül a közismereti szakos tanárok alkoták — az országosnál is jóval magasabb arányú — döntő többséget.

6. sz. táblázat

Az oktatási, tudományos, közművelődési felsőfokú végzettségűek megoszlása a végzettség szakiránya szerint 1960—1980.

A végzettség szakiránya	A végzettek megoszlása (%)					
	orsz.	Szolnok m.	orsz.	Szolnok m.	orsz.	Szolnok m.
Közismereti tanári	72,8	86,2	65,9	68,8	48,7	47,8
Szakmai tanári	8,0	5,5	2,3	2,2	5,1	5,3
Gyógypedagógiai tanári	1,7	1,0	1,9	1,2
Rajztanári	2,2	0,7	0,6	0,1	0,8	0,7
Enek-zene tanári	3,9	1,7	3,4	1,4	2,4	1,9
Testn. tanári edzői, sportszervezői	4,6	4,1	3,1	2,0	3,8	3,0
Tanító	—	—	7,6	12,4	10,4	14,5
Óvónő	—	—	4,0	7,4	9,7	14,6
Társ. tud. nem tanári	4,6	1,1	5,4	2,4	12,7	9,0
Term. tud. nem tanári	3,9	0,7	6,0	2,3	4,5	2,0
Összes:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Az összesből tanári	91,5	98,2	77,0	75,5	62,7	59,9
Az összesből ált. isk. tanári	27,1	43,8	40,7	48,0	33,8	38,4

Ezt az indokolja, hogy a tanítók, óvónők képzése 1959-ig középfokú intézményekben történt. 1980-ra ez a réteg sokat szűkült (az országosnál is vékonyabb volt); a tanítói, óvónői réteg pedig a kialakult felsőfokú képzés folytán az országosnál is jobban szélesedett. E három réteg így 1980-ban háromnegyedét teszi ki az oktatási, tudományos, közművelődési felsőfokú végzettségűeknek. Az említett kategóriákon kívül a 70-es években a társadalomtudományi nem taná-

ri képezésük részaránya nőtt még jelentős súlyúvá (9,0%) noha az országos részarányt ez a réteg még így sem érte el.

A 6. sz. táblázat még azt is jelzi, hogy — a szakmai tanárokon kívüli — más tanári (gyógypedagógiai, rajztanári, ének-zenetanári, testnevelő tanári) és nem tanári tudományos, közművelődési szakterületeken is vékonyabbak a megye diplomás rétegei a hasonló országosaknál. Mindez összességében arra utal, hogy az oktatási, tudományos, közművelődési területeken (de valószerűen más területeken is) a hetvenes években a tanítóinál hosszabb képzési idejű felsőfokú intézményekből nem gyarapodott kellően a megyében a diplomások száma. Ehhez azonban további vizsgálódásra van szükség.

Egyetemi vagy más felsőfokú végzettség

A különböző jellegű diplomásoknak a végzettség szintje szerinti megoszlását a 7. sz. táblázat tünteti fel. (1970. előtt a népszámlálások alkalmával az egyetemi végzettséget nem emelték ki.)

7. sz. táblázat

A felsőfokú végzettségük megoszlása (%) a végzettség szintje és jellege szerint
1970—1980.

A végzettség jellege	Terület	1970.				1980.			
		egy.	főisk.	egyéb felsőfokú	az egy-et végzett megyei diplomások rész. (%)	egy.	főisk.	egyéb felsőfokú	az egy-et végzett megyei diplomások rész. (%)
Műszaki									
országos		76,3	0,3	23,4		61,5	33,1	5,4	
Szolnok m.		68,7	1,8	29,5	1,53	52,2	41,6	6,2	1,76
Mezőgazdasági									
országos		52,6	21,3	26,1		60,9	28,5	10,6	
Szolnok m.		47,4	18,1	34,5	4,20	54,1	33,1	12,8	4,51
Közg. ker.									
országos		61,4	11,3	27,3		48,5	46,2	5,3	
Szolnok m.		55,7	14,1	30,2	1,32	36,5	55,3	8,2	1,49
Egészségügyi									
országos		100,0	—	—		97,0	3,0	—	
Szolnok m.		100,0	—	—	2,95	96,7	3,3	—	2,63
Okt., tud., közműv.									
országos		39,6	48,3	12,1		30,6	51,4	18,0	
Szolnok m.		26,7	52,6	20,7	2,45	20,2	53,4	26,4	2,21
Művészeti									
országos		—	100,0	—		22,9	77,1	—	
Szolnok m.		—	100,0	—	—	31,4	68,6	—	1,36

A végzettség jellege	Terület	1970.			1980.		
		egy.	főisk.	egyéb felsőfokú	egy.	főisk.	egyéb felsőfokú
		az egy.-et végzett megyei diplomások résza. (%)			az egy.-et végzett megyei diplomások résza. (%)		
Jogi, igazgatási							
országos		99,0	1,0	—	97,8	2,2	—
Szolnok m.		100,0	—	—	99,0	1,0	—
Egyéb							
országos		3,2	96,8	—	18,6	81,4	—
Szolnok m.		7,2	92,8	—	22,8	77,2	—
Összes							
országos		59,8	26,1	14,1	52,2	38,4	9,4
Szolnok m.		48,3	31,6	20,1	42,5	42,3	15,2
A megyei diplomások részaránya (%)		2,29	3,43	4,04	2,30	3,12	4,57
A megyei diplomások átlagos rész- aránya (%)			2,83			2,83	
A megyei lakosság részaránya (%)			4,28			4,17	

A táblázat alapján megállapítható, hogy a hetvenes években csökkent az egyetemi és az egyéb felsőfokú intézeti végzettségűek; nőtt a főiskolai végzettségűek részaránya. Ez azzal magyarázható, hogy szinte minden szakterületen létrejöttek a főiskolák; jelentősen nőtt az ide felvettek száma. Ugyanakkor az óvónőképzés nem vált főiskolai jellegűvé. Így az oktatási, tudományos, közművelődési jellegű végzettségűek között az egyéb felsőfokú intézeti végzettségűek rétege szélesedett a legjobban.

Szolnok megye sajátossága volt már 1970-ben is, hogy az egészségügyi és a jogi, igazgatási jellegű, és a nem jelentős súlyú csoportot jelentő egyéb végzettségűek kivételével minden szakterületen és összességében is az egyetemi végzettségűek az országosnál jelentősen kisebb súllyal szerepeltek a diplomások között. Az alacsonyabb szintű felsőoktatási intézményekben viszont többen végeztek a megyei diplomások közül, mint országosan. A végzettség szintje szerinti struktúráldásnak ez a sajátossága 1980-ra is megmaradt; a megyében a főiskolát végzettek részaránya majdnem elérte az egyetemet végzettek részarányát.

A 8. sz. táblázat szerint az egyetemet végzettek számának növekedési üteme lényegében arányos volt az országos növekedés mértékével; a főiskolát végzettek számának növekedési üteme (a jászberényi és a mezőtúri főiskola léte elle- nére) elmaradt az országostól; az egyéb felsőfokú intézetben végzettek számá- nak növekedési üteme viszont nagyobb volt az országosnál. Ebben döntő volt a felsőfokú képezésű óvónők számának tekintélyes gyarapodása.

Összességében a diplomásoknak a végzettségi szintje szerinti összetétele a 70- es években eltolódott a főiskolák felé. A 7. sz. táblázat szerint a különböző szakterületek összes egyetemi diplomásából a megyében a mezőgazdasági jelle- gű végzettségűek részesednek a legnagyobb arányban (4,51%). A jogi, igazga- tási és egészségügyi szakterületektől eltekintve, ahol ma is szinte kizárólagos az egyetemi végzettség, e területen a legmagasabb a megyében 1980-ban az egye- tetmet végzettek aránya is (54,1%). Közel hasonló az utóbbi mutató a megye műszaki diplomásai körében is (52,2%). Ez azonban a területen romlással, a mezőgazdasági végzettségűeknél javulással alakult ki. Nyilván elválaszthatatlan a mezőtúri Mezőgazdasági Gépészeti Főiskolai Kar tevékenységétől, hogy a 70-es években a mezőgazdasági jellegű főiskolát végzettek részaránya és száma is lényegesen nőtt a megyében (18,1%-ról 33,1%-ra; több, mint 2,5-szeresére). Míg 1970-ben ez még alatta volt, 1980-ban már felette van az országos átlagnak. A 8. sz. táblázat világosan mutatja az országos átlagot jelentősen meghaladó ütemű növekedést a főiskolát végzett megyei diplomások körében.

1973-ban Gál Mihály mezőtúri főiskolai docens a Jászkunságban — többéves adatok alapján — arra panaszkodott hogy Szolnok megye fogadja vissza a leg- kisebb arányban az innen indult diplomásaikat.⁶ (Ez bizonyított szellemi expor- tot érzékeltet!)

A fenti adatok úgy értelmezhetők, hogy ebben változásra kerülhetett sor. Kis kitérőként ugyan, de még erre a kérdésre érdemes annyi szót vesztegetni, hogy általában minden felsőfokú intézmény az aránynál valamivel többet szokott felvenni a megyéből, ami okozhat az átlagnál nagyobb telítődést a későbbi- ekben.

Összességében az előzőek azt jelzik, hogy a diplomások körében — országosan jobban, a megyében valamivel kevésbé — a mezőgazdasági jellegű végzettsé- gűek körében alakult a legkedvezőbbben a felsőfokú iskolafokozatok szerinti összetétel.

Az oktatási, tudományos, közművelődési végzettségű diplomások között a megyében a számszerű növekedés dinamikája valamennyi felsőfokú intézmény- típus tekintetében alacsonyabb volt az országosnál (8. sz. táblázat). Ezen túl tény az is, hogy a három intézménytípusban végzettek számának növekedési dinamikája — az országos tendenciával egyébként megegyezően — éppen fordítottja volt az intézmény szintjének. Az egyetemet végzettek száma legala- csonyabb ütemben, az egyéb felsőfokú intézményben végzettek száma a legna- gyobb ütemben növekedett. Eppen ezért a végzettség intézmények szintje sze- rintí összetétele erőteljesen az egyéb felsőfokúak felé tolódott el. 1970. és 1980. között a megyében e területen az egyetemen és az egyéb felsőfokú intézmény- ben (óvónőképző intézetben) végzettek részaránya éppen megcserélődött, mi- közben a főiskolát végzettek részaránya alig változott. Így az oktatási, tudomá- nyos, közművelődési végzettségűek körében a 70-es években az iskolafokozatok szerinti megoszlás éppen fordítottan alakult, mint a mezőgazdasági területen. Ez az óvodák nagyarányú fejlesztésével volt összefüggésben.

**A felsőfokú végzettségük számának változása a végzettség jellege szerint
1970—1980.**

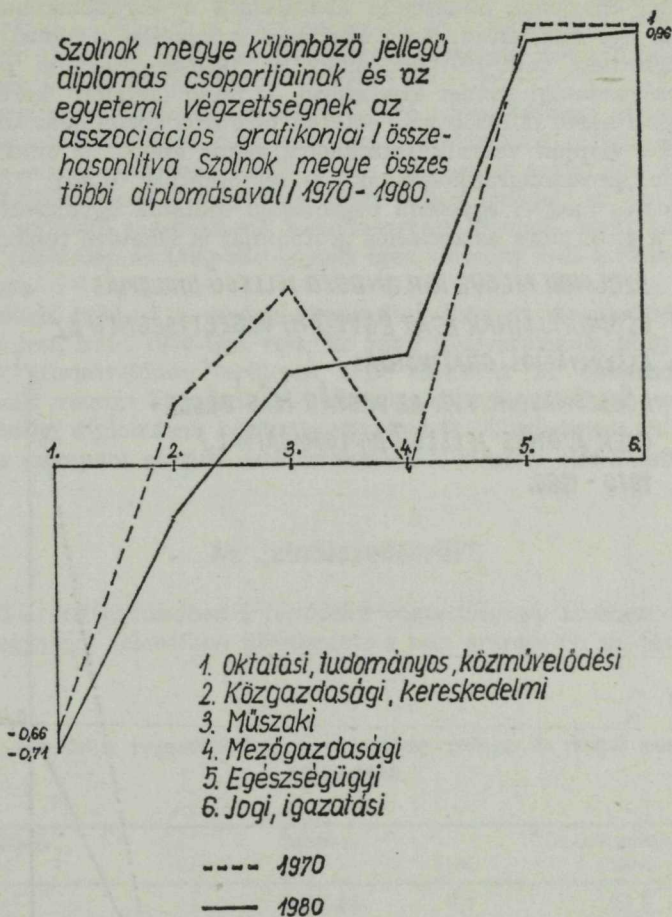
A végzettség jellege	Terület	Az 1980. évi az 1970. évi %-ában		
		egyetem	főiskola	egyéb felsőfokú int.
Műszaki	országos	145,5	20 862,6	41,4
	Szolnok m.	166,8	4 981,0	46,3
Mezőgazdasági	országos	153,3	177,9	54,0
	Szolnok m.	164,4	263,8	53,4
Közgazdasági, kereskedelmi	országos	155,8	803,5	38,9
	Szolnok m.	175,7	1 047,8	73,5
Egészségügyi	országos	138,5	—	—
	Szolnok m.	123,3	—	—
Oktatási, tudományos, közm.	országos	140,1	192,6	269,9
	Szolnok m.	126,2	169,7	212,6
Művészeti	országos	—	84,9	—
	Szolnok m.	—	79,7	—
Jogi, igazgatási	országos	106,3	223,9	—
	Szolnok m.	109,2	—	—
Egyéb	országos	696,4	101,9	—
	Szolnok m.	248,4	65,1	—
Összes	országos	140,9	237,3	107,5
	Szolnok m.	141,6	215,6	121,7

Félreértés ne essék! Nem azonosulok azokkal a nézetekkel, melyek az egyetemi végzettséget eleve többre értékeli a más felsőfokú iskolai végzettségénél. Ilyen nézetek ugyanis vannak közvéleményünkben. Erre utal Deák Zsuzsa—Saródy Éva tanulmánya is a Kultúra és közösség c. folyóiratban.⁷ Azt vallja, hogy a társadalom számára a különböző diplomások egyformán szükségesek, és az oklevél értékét a szakterületen elért későbbi teljesítmény méri. Ezzel együtt igenis fontosnak tartom, hogy az egyetemi végzettség a munkakörök betöltésénél azt a rangot kapja meg, amit megérdemel. Mert az egyetemi végzettség „túl-elméleti” jellege címén lebecsülő jellegű nézetek is terjengenek esetenként közvéleményünkben. Ugyanakkor a mezőgazdasági szakemberek gyakran megfogalmazzák — és alighanem joggal — hogy világszínvonalú eredményeiket — diplomásaik kedvező átstrukturálódásával mindenképp összefüggésbe kell hozni. Lám a kultúra és gazdaság egy konkrét egymásra hatása!

Azt, hogy az egyes szakterületeknek milyen mértékben jellemzője az egyetemi végzettség, egyetlen számmal megadja szintén a Yule-féle amociációs mutató. Ennek alapján 1970-re és 1980-ra egyaránt el lehet készíteni az egyes szakterületekre vonatkozóan az egyetemi végzettséghez való vonzódás mértékének a grafikonját. El lehet tekinteni a kis nagyságrendű réteget alkotó művészeti és egyéb területek érdemi elemzésétől annál inkább, mivel a változás pl. a művészeti területen egyébként is azzal függ össze, hogy az 1980. évi népszámlálás során már egyetemi jellegűekként vették számba a művészeti főiskolákat, míg 1970-ben még nem.

3.sz. ábra

Szolnok megye különböző jellegű diplomás csoportjainak és az egyetemi végzettségnek az asszociációs grafikonjai összehasonlítva Solnok megye összes többi diplomásával / 1970-1980.

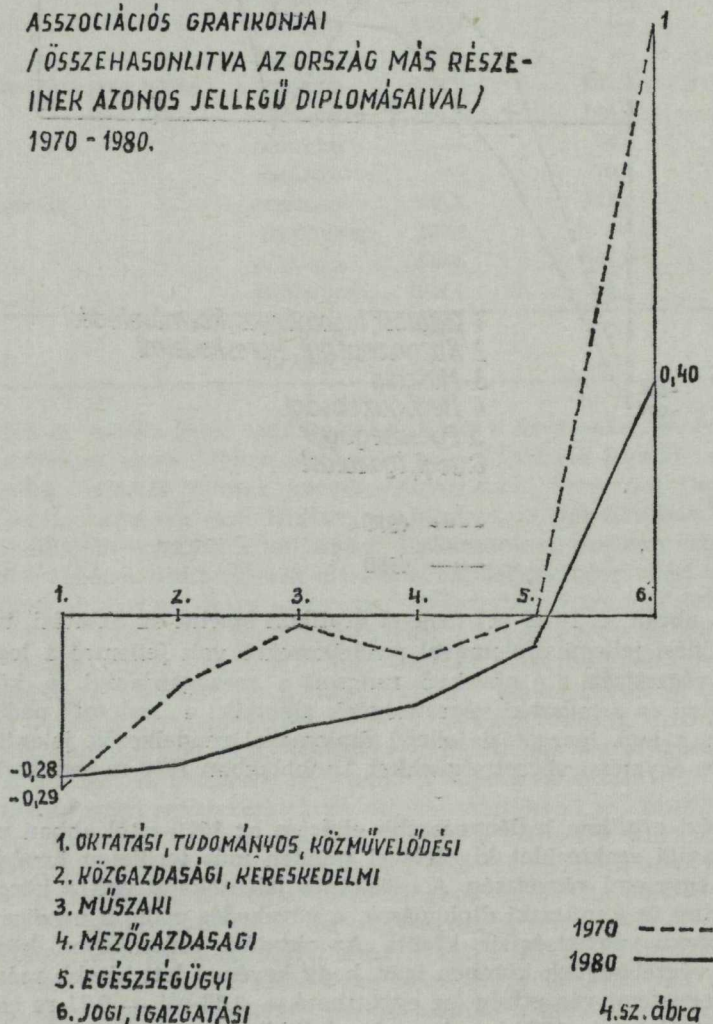
A 3. sz. ábrán az 1970. évi megyei grafikon szerint az oktatási, tudományos, közművelődési jellegű diplomával rendelkezőkre volt jellemző a legkevésbé az egyetemi végzettség, s a növekvő rangsora a mezőgazdasági, a közgazdasági, kereskedelmi és a műszaki végzettségűek alkották; a „csúcsot” pedig az egészségügyi és a jogi, igazgatási jellegű diplomával rendelkezők jelentették szinte kizárólagos egyetemi végzettségűekkel. Utóbbiakban 1980-ra sem történt érdemi változás.

Az 1980. évi grafikon leglényegesebb eltérése az 1970-estől abban van, hogy a mezőgazdasági szakterület kivételével minden más területen kevésbé lett jellemző az egyetemi végzettség. A csökkenés jelentékeny volt a közgazdasági, a kereskedelmi és a műszaki diplomások, a növekedés pedig a mezőgazdasági jellegű felsőfokú végzettségűek között. Az oktatási, tudományos, közművelődési felsőfokú végzettségűek körében igaz, hogy kevésbé lett kisebb mértékben jellemző az egyetemi végzettség (az együttható — 0,66-ról — 0,71-re csökkent), de ez a szakterület már 1970-ben is a „legalsóbb” helyzetben volt, ezért ennek a

csekély csökkenésnek is nagy a súlya. Ezek a tendenciák egyébként megfelelnek azoknak a következtetéseknek, amelyeket már az egyes szakterületek diplomásai végzettségi szintjének összetétele alakulására a korábbiakban levontunk. A 3. sz. ábra úgy érzékelteti, hogy általában is kevésbé jellemző 1980-ban az egyetemi végzettség, mint 1970-ben, hogy az 1980-as grafikon pontjai — az egyetlen mezőgazdasági terület kivételével — mind „lejjebb” kerültek. Ha az egyetemi végzettséget az előbb már említett bizonyos közfelfogás szerinti presztízspontok alapján vesszük számításba, akkor ezeket az amociációs-grafikonokat akár „presztízsgrafikonoknak” is tekinthetjük. (Lásd: 7!)

Az országos és megyei egyetemi végzettségű mutatók egymással való összehasonlítását a 4. sz. ábra asszociációs grafikonjai is lehetővé teszik.

SZOLNOK MEGYE KÜLÖNBÖZŐ JELLEGŰ DIPLOMÁS CSOPORTJAINAK ÉS AZ EGYETEMI VÉGZETTSÉGNEK AZ ASSZOCIÁCIÓS GRAFIKONJAI / ÖSSZEHASONLITVA AZ ORSZÁG MÁS RÉSEINEK AZONOS JELLEGŰ DIPLOMÁSAIVAL / 1970 - 1980.

A grafikonokat úgy lehet értelmezni, hogy 1970-ben és 1980-ban az egyetemi végzettség tekintetében a legnagyobb elmaradás az országos átlagtól az oktatási, tudományos, közművelődési végzettségűek körében volt. Jelentékeny volt a megyei elmaradás 1970-ben a mezőgazdasági és a közgazdasági, kereskedelmi végzettségűek között is. Műszaki területen az országos szinttől való elmaradás 1970-ben még jelentéktelen volt.

Az egészségügyi végzettségűek tekintetében természetesen ekkor még elmaradás nem is lehetett, hiszen csak egyetemi végzettségűek voltak akár a megyében, akár az ország egészében. 1970-ben és 1980-ban is a jogi, igazgatási egyetemi végzettségűek között a megyében jobb volt a helyzet az országosnál. Ez utóbbiakból azonban messzemenő következtetést levonni nem lehet, mivel e területeken (1970-ben és 1980-ban is még igen alacsony volt a főiskolai végzettségűek aránya.

Összességében 1980-ra a megye elmaradása (bár ez szakterületenként nem igaz) kisebb lett, mint 1970-ben volt. Ez azzal magyarázható, hogy az oktatási, tudományos, közművelődési területen kissé csökkent az elmaradás mértéke. Jelentőssé vált viszont közgazdasági; kereskedelmi és műszaki területeken, de a mezőgazdasági diplomások között is növekedett. A művészeti és egyéb diplomások ilyen szempont szerint való értékelésétől most is eltekintettem.

Az „elnőiesedésről”

Az 1960—80-as két évtizedben a felsőfokú végzettségűek körében országosan és megyeileg egyaránt jelentősen növekedett a nők aránya (9. sz. táblázat).

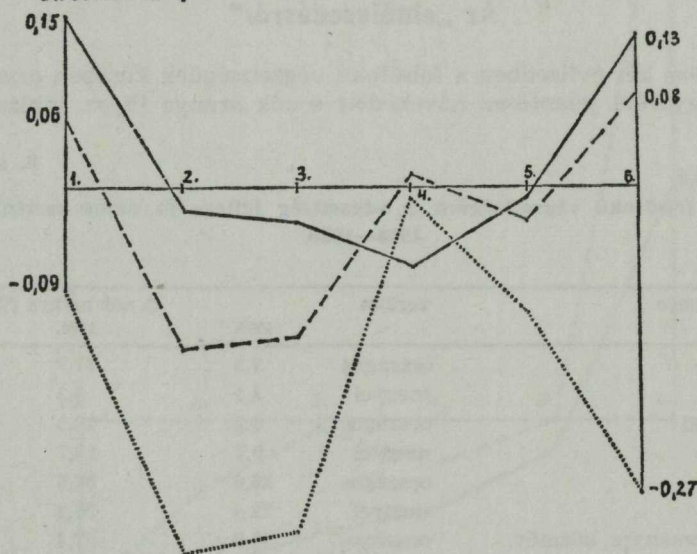
9. sz. táblázat

A felsőfokú végzettségűek a végzettség jellege és neme szerint
1960—1980.

A végzettség jellege	Terület	A nők aránya (%)		
		1960.	1970.	1980.
Műszaki	országos	7,3	11,7	18,9
	megyei	4,1	9,3	18,1
Mezőgazdasági	országos	9,8	13,5	17,1
	megyei	9,7	13,7	15,3
Egészségügyi	országos	26,6	37,6	47,7
	megyei	22,4	36,2	47,4
Oktatási, tudományos, közműv.	országos	47,8	57,4	62,4
	megyei	43,4	60,0	68,9
Művészeti	országos	44,9	42,3	40,9
	megyei	35,8	33,8	43,0
Jogi, igazgatási	országos	3,6	10,1	20,5
	megyei	2,1	11,7	24,9
Egyéb	országos	3,1	4,1	7,5
	megyei	1,6	2,5	6,2
Összesen	országos	23,0	31,2	40,0
	megyei	23,0	34,7	44,1

1960-ban még valamennyi szakterületen alacsonyabb volt a megyében a női diplomások aránya az országosnál. Összességében azonban már ekkor is azonos volt az országgal (23,0%). Ez azzal magyarázható, hogy a megyében az oktatási, tudományos, közművelődési diplomások súlya nagyobb volt az országosnál. E területeken a legmagasabb ugyanis a nők aránya. 1970-re a megyében összességében a női diplomások aránya már meghaladta az országost, és ez néhány szakterületen (mezőgazdasági; oktatási, tudományos, közművelődési; jogi, igazgatási) külön-külön is bekövetkezett. Nyilván az összmutató ilyen alakulását elsősorban most is az oktatási, tudományos, közművelődési területek megyei súlya határozta meg. 1980-ra ebben mindössze annyi rangsorbeli változás történt, hogy a mezőgazdasági terület helyett a művészeti terület lépett be. A viszonylagos tendenciákat numerikusan és világosan reprezentálják ezúttal is az egyes szakterületeken a nők arányát országosan és megyei tekintetbe egybevető amociációs-grafikonok (5. sz. ábra).

SZOLNOK MEGYE KÜLÖNBÖZŐ JELLEGŰ DIPLOMÁS CSOPORTJAINAK NÖIESEDÉSI ASSZOCIÁCIÓS GRAFIKONJAI
(ÖSSZEHAJONLÍTVÁ AZ ORSZÁG MÁJ RÉJJEINEK AZONOS JELLEGŰ DIPLOMÁSAIVÁL)

1. OKTATÁSI, TUDOMÁNYOS, KÖZMŰVELŐDÉSI	1960	
2. KÖZGAZDASÁGI, KERESKEDELMI	1970	-----
3. MŰSZAKI	1980	————
4. MEZŐGAZDASÁGI		
5. EGÉJSZÉGI		
6. JOGI, IGAZGATÁSI		

5.sz. ábra

Ezekről jól leolvasható, hogy évtizedről-évtizedre fokozódott az egyes területeken és összességében is a megyében a nőiesedés. A grafikonok „magasabbra” tolódása érzékelteti ezt. Összességében és szakterületenként egyaránt a tengely feletti grafikonelemek érzékeltetik, hogy mely szakterületen (1.) magasabb (2.) az országos átlagnál a megyében a nőiesedés. Így jól látható, hogy 1980-ban relatíve az oktatási, tudományos, közművelődési végzettségű diplomások tekintetében előzzük meg a nők arányában a legnagyobb mértékben az országos átlagot, melyet a jogi, igazgatási végzettségűek csekély mértékbeli különbséggel követnek. Vigyázat! Itt a megelőzés mérsékléséről van szó. Az említett két eset azt fejezi ki, hogy 68,9⁰/₀ és 62,4⁰/₀ különbsége valamivel nagyobb amociációs mutatót határoz meg, mint 24,9⁰/₀-nak és 20,5⁰/₀-nak a különbsége.

Míg a jogi, igazgatási végzettségűek tekintetében ez az „előny” korántsem látszik izgalmosnak, hiszen csak arról van szó, hogy a megyében minden negyedik jogi, igazgatási diplomás nő (országosan pedig csak minden ötödik); addig az oktatási, tudományos, közművelődési végzettségűek között ez a 68,9⁰/₀ már túlzott többletnek látszik. Célszerű lenne e területen további részlet-vizsgálatot végezni. Ehhez a 10. sz. táblázat adatai nyújtanak felvilágosítást.

10. sz. táblázat

Az oktatási, tudományos, közművelődési végzettségűek a végzettség jellege és nemek szerint 1960—1980.

A végzettség jellege,	Terület	A nők aránya (%)		
		1960.	1970.	1980.
Közismereti tanári	országos	48,7	55,2	61,9
	megyei	45,0	55,4	64,1
Szakmai tanári	országos	43,1	25,7	29,9
	megyei	32,5	19,2	31,0
Gyógypedagógiai tanári	országos	...	74,3	78,1
	megyei	...	48,6	87,0
Rajztanári	országos	44,4	49,3	55,3
	megyei	27,3	0,0	54,8
Ének-zene tanári	országos	65,3	68,4	61,5
	megyei	52,0	67,3	62,8
Testn. tanári, edzői, sportszervezői	országos	41,0	36,4	36,0
	megyei	24,6	27,1	34,5
Tanító	országos	—	83,4	90,2
	megyei	—	80,5	92,8
Ovónő	országos	—	100,0	100,0
	megyei	—	100,0	100,0
Társadalomtudományi nem tanári	országos	47,0	49,3	39,6
	megyei	40,0	50,6	42,9
Természettudományi nem tanári	országos	33,4	39,4	40,3
	megyei	45,5	39,0	49,1
OTK. össz.:	országos	47,8	57,4	62,4
	megyei	43,4	60,0	68,9
Ebből általános iskolai tanári	országos	51,4	59,0	63,3
	megyei	50,2	58,7	65,3

E szerint 1960-ban egy jelentéktelen súlyú terület (természettudományi nem tanári) kivételével még minden szakirányban alacsonyabb volt a megyében a nők aránya, mint országosan. 1970-re már egy jelentős súlyú szakirányban (közismereti tanári) fordulat következik be. E szakirány súlya a megyében ekkor még az országosnál nagyobb (6. sz. táblázat). Ezzel és a döntően nőies szakirányok (felsőfokú óvónő, tanító) az országosnál szintén nagyobb súlyával van összefüggésbe, hogy 1970-ben már az oktatási, tudományos, közművelődési jellegű (és ezzel összefüggésben az összes) felsőfokú végzettségű között magasabb a nők aránya, mint országosan.

1980-ra már néhány kisebb súlyú kivételével minden szakirányban magasabb a megyében a nők aránya az országosnál. Minthogy a felsőfokú óvónői, tanítói szakirányok súlya a megyében továbbra is magasabb az országosnál (6. sz. táblázat); az oktatási, tudományos, közművelődési területeken a nőiesedés további növekedése ismét ezzel az előbbi két körülménnyel van összefüggésben. (Amint 1970-ben is volt.)

1980-ban rendre a felsőfokú óvónői (100%), a tanítói (92,8%), a gyógypedagógiai tanári (87,0%), a közismereti tanári (64,1%) és az ének-zenei tanári diplomával rendelkezők között a legmagasabb a megyében a nők aránya (10. sz. táblázat), és ezen arányok mindegyike magasabb az országos megfelelőjénél. E szakirányok súlya az oktatási, tudományos, közművelődési végzettségük között a megyében 80%-ot tesz ki (országosan csak 73,1%-ot).

Erdemes azt is külön megnézni, hogyan alakult a férfi és női diplomások körében a felsőfokú végzettség szintje szerinti megoszlás. Ugyanezt célszerű megvizsgálni az oktatási, tudományos, közművelődési diplomások körében külön is, hiszen e pályákon a legjelentősebb a nők aránya. Ezt a 11. sz. táblázat tartalmazza.

11. sz. táblázat

A felsőfokú és kiemelten az oktatási, tudományos és közművelődési végzettségűek a végzettség szintje és nemek szerint

A végzettség jellege	Nem	Terület	Egyetem			Egyéb		
			(%)	Főiskola (%)	Egyéb ffokú (%)	(%)	Főiskola (%)	Egyéb ffokú (%)
Felsőfokú végzettségű összesen	férfi	megyei	55,3	27,7	17,0	52,3	40,9	6,8
		országos	65,4	22,1	12,5	59,2	36,2	4,6
	nő	megyei	34,6	39,1	26,3	30,0	44,1	25,9
		országos	47,4	35,0	17,6	43,0	40,0	17,0
Oktatási, tudományos, közművelődési végzettségű	férfi	megyei	36,5	56,6	6,9	29,9	64,2	5,9
		országos	48,6	48,1	3,3	37,3	58,0	4,7
	nő	megyei	20,2	49,9	29,9	15,8	48,6	35,6
		országos	32,9	48,5	18,6	27,0	46,6	26,4

Vegyük figyelembe azt is, hogy e témakör összesített adatait a 7. sz. táblázat

tartalmazza. Könnyű látni, hogy 1970. és 1980. között a megyében a nők körében jobban csökkent az egyetemet végzettek aránya, mint a férfiak esetében. Országosan ez nem így történt. Ez tehát megyei sajátosság. Így 1980-ban a megyében a diplomás férfiaknak több, mint fele egyetemet végzett; a nőknek viszont a harmada sem. Feltűnően nagy a különbség az országos és megyei adatok között a nők egyetemi végzettségében; és a 70-es években ez még növekedett is. 1980-ban Szolnok megyében a diplomás nők legtipikusabb iskolázottsága a főiskolai végzettség; országosan azonban a női diplomások között az egyetemet végzett a legtöbb. Ennek természetesen kiegészítő tétele, hogy a megyében a diplomás nők között több a főiskolai és az egyéb felsőfokú végzettségű is, mint országosan. Az oktatási, tudományos, közművelődési diplomával rendelkező férfiak és nők körében az egyetemet végzettek aránya a megyében már 1970-ben is jelentősen el volt maradva az országos szinttől és az összes megyei férfi és női diplomás egyetemi végzettségének mértékétől egyaránt. Ez az elmaradás a 70-es években a megyei összes férfi diplomás egyetemi végzettségéhez képest tovább növekedett; az országos szinthez pedig a férfiak és a nők esetében is valamelyest közeledtünk.

A megyei oktatási, tudományos, közművelődési férfi diplomások végzettségi összetétele túlzottan nem tér el az országostól; a nőké azonban igen. Nálunk jóval kevesebb az egyetemet végzett nő és jóval több az óvónő (egyéb felsőfokú intézményt végzett). A kulturális szférában és a tudományos területen dolgozó megyei diplomásoknak ez az összetétele döntően intézménystruktúránknak és annak utóbbi évtizedbeli fejlődésének függvénye. A középiskolai tanárhiányunk azonban kevesebb lehetne, ha több egyetemet végzett nőt tudnánk hozni a kulturális szféra területére.

Fiatal diplomások

Az előbbieken áttekintettük a megye diplomásai összetételének az 1960—1980-as időszakban bekövetkezett változásait; érzékeltük a legfontosabb tendenciákat. A jövőről is prognózist adhatunk azonban részben akkor, ha a fiatal (30 éven aluli) diplomások 1980-as összetételét is elemezzük.

A diplomások és bizonyos kiemelt rétegek 1980-as kormegoszlását a 12. sz. táblázat tartalmazza.

12. sz. táblázat

Diplomások kormegoszlása (%) a végzettség jellege szerint 1980.

A végzettség jellege	Korcsoport							
	20—29		30—39		40—59		60—x	
	éves							
	megye	össz.	megye	össz.	megye	össz.	megye	össz.
Felsőfokú végzettségű								
összesen:	31,4	25,6	33,7	31,1	29,3	33,5	5,6	9,8
Oktatási, tud., közműv. össz.	33,8	29,8	33,0	30,7	28,1	32,4	5,1	7,1

Ebből:

Tudományos	14,7	15,6	24,0	25,4	56,0	53,7	5,3	5,3
Közművelődési	47,2	33,3	37,2	40,9	15,1	24,7	0,5	1,1
Oktatási	34,9	32,4	33,6	31,4	26,2	28,6	5,3	7,6

Az okt.

végzettségűből:

Középisk. tanár	17,2	18,5	37,2	30,4	36,0	37,6	9,6	13,5
Alt. isk. tanár	26,1	25,9	30,2	30,4	36,4	35,4	7,3	8,3
Tanító	50,6	55,9	42,1	35,1	7,0	8,3	0,3	0,7
Óvónő	65,6	63,4	27,9	30,4	6,2	5,9	0,3	0,3

Ennek alapján megállapítható, hogy a megyében viszonylag több a fiatal diplomás, mint országosan.

Az oktatási, tudományos, közművelődési diplomás rétegben viszonylag még több a fiatal diplomás. A megyében az oktatási, tudományos, közművelődési végzettségű diplomások közül minden harmadik fiatal; kétharmaduk 40 éven aluli. Túlzottan is sok a fiatal a felsőfokú végzettségű óvónők, tanítók és a közművelődési diplomások között a megyében. A közművelődési diplomások között ez jóval több az országosnál! Kevés viszont a fiatal a tudományos jellegű végzettségűek és a középiskolai tanárok között a megyében. (Ez nagyjából országosan is ugyanígy jellemző.

A fiatal diplomások helyzetét a KSH Szolnok megyei Igazgatósága külön kiadványban elemezte. Ebből megtudjuk, hogy a megyei fiatal diplomásoknak a megfelelő korúakon belüli arányuk 6,2%; kissé elmarad az országos 7,3%-tól. E szerint a fiatalok körében is továbbfut még az a hátrány, mely a megyére a felsőfokú végzettségűek aránya tekintetében összességében jellemző. A fiatal diplomások 46,6%-a oktatási, tudományos, közművelődési végzettségű a megyében. Mivel ez 43,3%-nál több (lásd: 4. sz. táblázat!), várható, hogy az ilyen jellegű végzettségűek súlya a jövőben tovább nő a megyében.

A fiatal műszaki illetve mezőgazdasági szakemberek 16,4%-nyit illetve 15,8%-nyit tesznek ki az összes fiatal diplomásból. Az ilyen jellegű végzettségűek súlya ezek szerint a közeljövőben nem igen nő a megyében. (1980-ban a részarány 18,3%; illetve 16,4% volt. Lásd: 4. sz. táblázat!)

A 30 éven aluli diplomások 59,0%-a nő a megyében. Ez valamivel magasabb az országosnál is. Mivel ez jóval több az 1980-as 44,1%-nál (lásd: 9. sz. táblázat!), könnyű megállapítani, hogy a diplomások nőiesedése rohamosan és az országosnál is nagyobb ütemben gyorsul a megyében. Ez az 50%-os érték eléréséig még indokolt az egyenjogúság elve alapján; ám a gond az, hogy csaknem felük oktatási, tudományos, közművelődési végzettségű, vagyis ezt a területet „nőiesíti” tovább.

A fiatal diplomások 27,6⁰/₀-a egyetemi végzettségű a megyében. Ez jóval kevesebb az országosnál és az 1980-as 42,5⁰/₀-nál (lásd: 7. sz. táblázat!). Úgy tűnik ennek alapján, hogy a jövőben a megyében az egyetemi végzettségűek aránya tovább fog csökkenni. Teljes bizonyossággal ezt azért nem lehet azonban állítani, mert a 20 évnél nem sokkal idősebbek körében még eleve csak a rövidebb képzési idejű intézményekben végzettek lehetnek.⁸

Mindezek abban összegezhetők, hogy a megye fiatal diplomásainak adatai azoknak a tendenciáknak a továbbfolytatódását erősítik meg, melyeket a tanulmány korábbi része kimutatott.

Megtartóképesség. A megye diplomásainak utánpótlása

Önmagában a népszámlálási adatok alapján a megye diplomás-megtartóképességére legfeljebb következtetni lehet. Ha a megyéből jelentős volna a diplomások eláramlása, akkor az utóbbi 20 évben nem igen növekedett volna csaknem 10 000-rel a felsőfokú végzettségűek száma. A vándorlási egyenlegnek számunkra kedvezőnek kell lennie, mert újonnan végzettből ennyivel (még a levelező és esti tagozaton diplomát szerzőkkel együtt sem) nem gyarapodhatott volna a diplomások száma. Ahol viszont feltűnően magasabb a fiatal diplomások aránya a megyében az országosnál pl. a közművelődésiek körében, ott joggal feltételezhető, hogy eltávozott idősebbek helyére is nagy számban kellett fiataloknak beállniuk (lásd: 12. sz. táblázat!). Itt is ellenható tényező azonban, hogy 1974. után a közművelődési diplomások száma jelentékenyen növekedett. Egyfajta mérleget tartalmaz a 13. sz. táblázat.

13. sz. táblázat

Az 1980. és 1970. évi megyei diplomások néhány korosztályának mérlege

Korosztály 1980-ban	Tíz évvel fiatalabb korú diplomások száma 1970-ben	Diplomások száma 1980-ban	Az 1980. évi diplomások száma az 1970. évi 10 évnél fiatalabb korúak %-ában
30—34	933	2448	262,3
35—39	1935	2176	112,5
40—44	1190	1329	111,7
45—49	1257	1283	102,1
50—54	937	864	92,9
55—59	578	539	93,3

E szerint az 1980-ban 30—34 évesek körében az eltelt 10 év alatti diplomászerzés folytán jelentékeny volt a gyarapodás. Ez természetes, hisz ők 1970-ben 20—24 évesek voltak. Ez a gyarapodás ugyan korosztályonként csökkenő, de egészen 49 éves korig ez a jellemző. Az 50—59 éves korosztályokban viszont a viszonylag szerény csökkenést már biológiai okokból is el lehet fogadni. Közvetetten tehát az adatok — egy-egy kivételtől eltekintve — nem utalnak lényeges vándorlási veszteségre.

Végül még egy kérdéskört szeretnék érinteni. A megye diplomás-utánpótlásában a legjelentősebb szerepet azok játszhatják, akik a középiskoláikból eljut-

nak a felsőfokú intézményekbe. Ez évente — immár több, mint 10 éve regisztrált adataink szerint — általában 540—590 a megye középiskoláiból közvetlenül a végzés után felsőoktatásba tanulót jelent. Közülük évente kb. 50 tanuló nem Szolnok megyei. (Többen tanulnak a megye középiskoláiban más megyeiek, mint fordítva.)

A KSH Szolnok megyei Igazgatóságának adatai szerint⁹ az ország felsőfokú intézményeiben évente mintegy 450 Szolnok megyei lakóhelyű hallgató szerez diplomát. Ez mintegy 8—17⁰/₀-os — a tanulmányok végzése alatti — lemorzsolódást jelent, ami reálisnak tekinthető.

A 2. sz. táblázat szerint 1960. és 1970. között évente átlagosan 468-cal; 1970. és 1980. között pedig 520-szal gyarapodott a megyében a diplomások aránya. Ez — a lemorzsolódás bizonytalanító tényezője miatt — azt jelenti, hogy 1970. és 1980. között a megyének szellemi exportja már semmiképpen nem volt. Ebből az is világos, hogy most már diplomásaink számát évente 520-nál többel aligha tudjuk növelni „szellemi import” nélkül, illetve ha középiskoláink évente nem juttatnak el több tanulót a felsőfokú intézményekbe.

A felsőoktatásba eljutó megyei tanulók 46—48⁰/₀-a lány. Ez a diplomások további „nőiesedését” prognosztizálja, de nem olyan arányban, mint azt a fiatal diplomások adatai mutatták. Ez megalapozza azt a feltételezést, hogy 1970. és 1980. között női diplomásokból már valamelyes „szellemi importunk” is volt. Ez természetesen elsősorban főiskolát illetve egyéb felsőfokú intézményt végzettek „szellemi importját” jelenti.

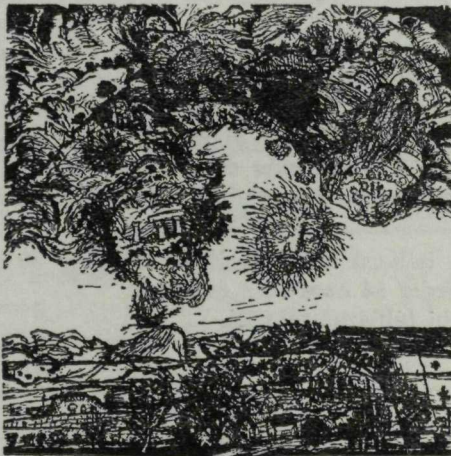
A felsőoktatásába eljutó megyei tanulók 34—36⁰/₀-a megye egyetemre. Ez azt jelenti, hogy a diplomásaink között az egyetemet végzettek aránya az 1980-as 42,5⁰/₀-hoz képest várhatóan tovább csökken. Ez a csökkenés azonban szintén nem lászik olyan mértékűnek, mint amelyet a fiatal diplomások adatai mutatnak. Az egyetemet végzett megyei diplomások szellemi export-importjára azonban ebből megbízható következtetést levonni nem lehet. (Ezt korábban már indokoltam.) Legfeljebb lehet kissé aggódni azon, vajon az a viszonylag kevés egyetemet végzett megyei fiatal is visszajön-e hozzánk elégséges mértékben munkavállalás céljából?

Magyei közoktatásunk fejlesztésére az előbbi fejtegetésekből két következtetést is le kell vonnunk. Először: közép-fokú és azon belüli gimnáziumi oktatásunk mennyiségi fejlesztésére nemcsak a demográfiailag népesebb korosztályok iskoláztatása aspektusából, hanem a megye távlati szellemi potenciája továbbfejlesztése szempontjából is gondoskodnunk kell! Ha ezt nem tesszük, már a megyéből sem indítunk el a felsőoktatásba annyi fiatalt, amennyi a termelő- és nem termelő szféra diplomásai számának a 70-es években elért színvonala meghaladásához kellene. (Eppen mai gazdasági helyzetünk miatt reális veszély az „ideiglenes” demográfiai hullám minél olcsóbb levezetésére való törekvés!)

Másodsor: javítani kell a minőségi munkát és ennek feltételeit a középiskolákban, hogy reális eséllyel több fiatalt küldhessünk a megyéből az egyetemekre. Világos egyébként hogy ez a két feladat érdemben csak együtt valósítható meg. Nem kevésbé kell hozzá a lakosság iskoláztatására való nagyobb anyagi áldozatvállalás is. Egy harmadik gondolatot — utolsó tételként — a szélesebb, a társadalmi szféra számára fogalmaznák: nagyobb erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy a megyében — az indokolt munkakörökben — gyarapodjon az egyetemet végzettek száma.

JEGYZETEK:

1. Barta László: Szolnok megye gazdasági továbbfejlesztésének távlatai — a továbbfejlesztés kérdése.
Jászkunság. 1974. évi 2. sz. 56. old.
2. Ugyanott, mint 1. 56—57 old.
3. Dr. Majoros Károly: Az értelmiség növekvő szerepe a gyorsan változó igények idején.
Jászkunság. 1979. 2—3. szám, 28—34. old.
4. Köves—Párniczky: Általános Statisztika.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1973. 301. old.
5. Dr. Lukács Pál: Urbanizáció és kulturális színvonal az alföldi városokban.
Jászkunság. 1979. évi 4. sz. 24. old.
6. Gál Mihály: A mezőgazdasági szakemberellátottság egyes kérdései.
Jászkunság. 1973. évi 4. sz. 161—164 old.
7. Deák Zsuzsa—Saródy Éva: Az oktatási, tudományos, közművelődési felsőfokú végzettségűek néhány demográfiai, foglalkoztatási jellemzője és a pedagóguspálya.
Kultúra és közösség. 1983. évi 5. sz. 34. old
8. A fiatal diplomások helyzete Szolnok megyében.
KSH Szolnok megyei Igazgatósága. Szolnok, 1983. 2. old.
9. Ugyanott, mint 8. 2. old.

Szolnok megye társadalomszerkezetének vizsgálata a Horthy-korszakban a 40-es évek elejéig

A Tanácsköztársaság leverése után az ellenforradalom napok alatt visszaállította a magántulajdonrendszert. A tulajdonviszonyok a régié maradtak, de a gazdasági élet egyéb feltételei teljesen átalakultak. Magyarország új határait a trianoni békeszerződés szentesítette, melynek hatására az ország merőben új gazdasági egységgé vált és gazdasági feltételei is lényegesen átalakultak. Az ország területén a megmaradt ágazatok eltérő súlya a gazdaság szerkezetét általában is megváltoztatta, az országot eleve iparosodottabbá tette, és az ipar belső arányait is jelentékenyen átalakította. A változás legfőbb mozzanata abban jelölhető meg, hogy Magyarország kiszakadt a korábbi monarchia úgyszólván önálló gazdasági egységéből és minden átmenet nélkül erőteljesen külkereskedelemre szoruló országgá vált, zárt belső kapcsolatai helyett kikerült a világgpiacra.¹ A gazdasági életben bekövetkező változások a társadalom szerkezetére is hatást gyakoroltak. E tanulmányban Jász-Nagykun-Szolnok megye társadalomszerkezetének változását követhetjük nyomon.

Az első világháború idején a megyében a népesség száma erőteljesen lecsökkent, majd a következő két évtizedben növekedésnek indult. 1938-ban 1920-hoz viszonyítva a megye népessége 10⁰/₀-kal gyarapodott. Ez a növekedés a természetes szaporodásra vezethető vissza, azaz az élveszületési ráta mindvégig magasabb volt, mint a halálozási ráta. Közvetlenül az első világháború után 30 ezrelék feletti születési ráta alakult ki. Igaz, ez 1920-tól kezdve kissé mértékben csökken, de 1930-ban még mindig 28,4 ezrelék. A 30-as évek végére azonban jelentős csökkenés következik be, pl. 1938-ban ezer főre vetítve 21,9 fő születik.

A halálozási ráta a háború utáni években mintegy 20 ezrelék, 1930-ban 15 ezrelék és 1938-ban pedig 14 ezrelékre csökken. Az eddigieket az alábbi táblázat tükrözi.

Jász-Nagykun-Szolnok megye demográfiai helyzete 1920—1938 között

	1920		1925		1930		1935		1938	
	fő	ezrelék	fő	ezrelék	fő	ezrelék	fő	ezrelék	fő	ezr.
Népesség	387 225		407 894		411 982		421 741		426 259	
Élveszületések	12 227	31,8	12 462	30,8	11 672	28,4	10 098	24	9 336	21,9
Halálozások	7 668	19,9	6 746	16,7	6 201	15,1	6 741	16	6 130	14,4
Természetes szaporodás	4 559	11,9	5 716	14,1	5 471	13,3	3 357	8	3 206	7,5

A fenti táblázat azt mutatja, hogy a két évtized alatt a születések száma végülis gyorsabban csökkent, mint a halálozásoké, ezért a *természetes szaporodás aránya csökkenő tendenciát mutatott*. A természetes szaporodás visszaesését valamelyest ellensúlyozta a korábbi évtizedekhez képest a kivándorlások rendkívül jelentős csökkenése. Pl. 1928 és 1938 között mindössze 74 fő vándorolt külföldre, elsősorban az amerikai kontinensre.^{1a}

Mindezek mellett Jász-Nagykun-Szolnok megyének népességmegtartó, illetve szívóhatása nem volt. Erre enged következtetni, hogy 1921 és 1930 között a természetes szaporodás csaknem 43 000 fő volt, ugyanakkor a tényleges népességszám-növekedés alig több, mint 25 ezer. Ez azt jelenti, hogy egy évtized alatt több mint 17 ezer ember keresett más megyében megélhetési lehetőséget.²

A bekövetkezett demográfiai változások hatására a *lakosság összetétele is módosult*. Nemcsak az országra, de a megyére is érvényes az alábbi megállapítás: „Az első világháború előtt a születéskor várható átlagéletkor... kerekén 40 év volt... 1930-ra ez 50 évre, 1941-re pedig 57 évre emelkedett.”³

A megye lakosságának *korcsoportok szerinti összetételét* a következő táblázat mutatja.

2. sz. táblázat

Jász-Nagykun-Szolnok megye lakosságának megoszlása korcsoportok szerint 0/0-ban

Korcsoport	1920	1930	1941
6 évnél fiatalabb	10,4	13,7	11,6
6—9 évig	10,3	8,6	7,9
10—14 évig	12,6	7,3	10,2
10—15 évig	10,5	10,1	9,3
20—29 évig	15,6	17,2	13,5
30—39 évig	12,7	13,6	15,0
40—49 évig	10,4	10,9	12,0
50—59 évig	8,1	8,7	9,3
60 évnél idősebb	9,4	9,9	11,2

A táblázatból az a kép tárul elénk, hogy a lakosság korösszetétele változásának hatására a *munkaképes korú népesség aránya növekedett a két évtized alatt*.

Míg 1920-ban a lakosság 57,3%-a tartozott a 15—60 éves korosztályba, addig 1941-ben 59,1%-a. Az életkor meghosszabbodásának hatására növekedett a 60 évnél idősebb népesség aránya, illetve a születési ráta süllyedése miatt csökkent a gyermekkorúak aránya.

A gazdasági növekedés személyi tényezője, a megfelelő számú munkaerő, tehát rendelkezésre állt. A munkakorú népesség foglalkoztatottsága azonban a termelési viszonyok függvénye. A tőkés gazdaság fejlődésének minden szakaszában jellemző a munkanélküliség. Ezt támasztják alá a megyei adatok is.

3. sz. táblázat

A keresőnépesség számának és arányának alakulása 1920—1941 között

	1920	1930	1941
Keresőnépesség (fő)	173 314	183 236	208 579
Össznépesség (fő)	387 225	412 509	453 375
Keresőnépesség változása 1920 = 100%	100,0	106,7	120,3
Keresőnépességarány az össznépességhez %	44,8	44,4	46,0
Munkaképes korú népesség aránya az össznépességen belül %	57,3	60,5	59,1

Láthatjuk, hogy a két évtized alatt növekedett a munkaképes korú lakosság száma és aránya, ugyanakkor a *keresők aránya az össznépességen belül alig változott*. Ebből következik, hogy a 15—60 éves korosztályon belül a munkanélküliek nagy számban találhatók meg. A munkaképes korúak aránya, 1941-ben például 59,1%, de a keresőké csak 46%. A munkanélküliség jórészt a nőket érintette, de a férfiak körében sem valósult meg a teljes foglalkoztatottság.

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogy a keresőnépességet milyen ágazatokban foglalkoztatták. A 4. számú táblázat „egyéb” rovatában a kor statisztikai felmérései alapján a következők tartoztak: közszolgálati alkalmazottak, szabadfoglalkozásúak, véderők tagjai, (fegyveres testület NR) napszámosok, házi cseléddek, nyugdíjasok, tőkepénzesek.

4. sz. táblázat

A keresők népgazdasági ágak szerinti foglalkoztatottsága 1920—1941

Népgazd. ág	1920		1930		1941	
	fő	%	fő	%	fő	%
Mezőgazdaság	120 044	69,3	120 482	65,8	135 446	64,9
Ipar	22 047	12,7	28 400	15,5	30 959	14,8
Ker. és hitel	4 511	2,6	6 217	3,4	8 015	3,8
Közlekedés	4 557	2,6	3 661	2,0	4 834	2,4
Egyéb	22 155	12,8	24 476	13,3	29 325	14,1
Összesen	173 314	100,0	183 236	100,0	208 579	100,0

A fenti forrásadatok arra vallanak, hogy a megye lakosságának döntő hányadát a mezőgazdasági népesség alkotta. Számuk növekedett a két évtized alatt, bár ez a növekedési ütem kisebb, mint a lakosság növekedése, s ebből következik, hogy az összeresőkön belül a mezőgazdasági népesség aránya csökkent. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak magas aránya a megye egyoldalú gazdasági szerkezetét jelzi.

Az iparban és mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya — az országos statisztikai adatok alapján — a megyeinél jóval kedvezőbb képet mutat. 1920-ban Magyarország népességének 55,7⁰/₀-a, 1941-ben 48,7⁰/₀-a tartozott a mezőgazdasághoz, az iparban pedig 30,1⁰/₀, ill. 34,9⁰/₀ ez az arány.⁴ Míg az ország a tárgyalt időszakban közepesen fejlett agrárripari jellegű, addig a megye lakosságának túlnyomó többsége még a mezőgazdaságból él, tehát az agrár jelleg továbbra is a mérvadó.

A továbbiakban tekintsük át a keresőnépesség nemek szerinti megoszlását. A vizsgált időszakban a nők foglalkoztatottsága igen alacsony, a két évtized alatt nagy változás nem következett be. Ezt igazolja az alábbi statisztikai kimutatás is:

5. sz. táblázat

A keresők nemek szerinti megoszlása: 1930, 1941

	1930	1941
Férfiak	76,6	75,3
Nők	23,4	24,7
Összesen	100,0	100,0

A táblázatból látható, hogy a megyében csak minden 4. nő volt foglalkoztatva. A részletesebb adatokat elemezve: az összfoglalkoztatott nő több mint 60⁰/₀-a a mezőgazdaságban, és több mint 10⁰/₀-a házi cselédként dolgozott. 1941-ben 100 kereső férfi mellett átlagosan 32 nő dolgozott. Ezt az átlagot meghaladja a kereskedelem és hitel-élet területén alkalmazásban álló nők száma, ahol 100 kereső férfira 39 nő jutott, s igen alacsony ez a mutató az iparban (16 fő) és a közlekedésben (6 fő). A házi cselédek döntő többségét női munkaerő jelenti.⁵

A megye társadalomszerkezetének változását az előbbieket mellett, a foglalkozási viszonyok alakulásán keresztül is nyomon követhetjük.

6. sz. táblázat

A kereső lakosság foglalkozási viszonyok szerinti megoszlása %-ban

	1920	1930	1941
Önálló, segítő családtagokkal	44,0	47,2	47,6
Tisztviselő	2,8	3,0	4,1
Segédszemélyzet	53,2	49,8	48,3
Összesen	100,0	100,0	100,0

Nyilvánvaló, hogy ez a felmérés az önállók kategóriájában a kis földtulajdonnal rendelkező parasztoktól, a kisiparosokon át a több száz és több ezer holddal rendelkező nagybirtokosig és vállalkozóig rendkívül heterogén képet mutat. A kor statisztikai felméréseiben nem tettek különbséget az osztályhovatartozás szempontjából a lakosság egyes csoportjai között, ennél fogva érdembeni következtetéseket a táblázatból levonni nem lehetséges.

A továbbiak folyamán vegyük szemre a népesség növekedésével egyidőben a lakosság iskoláztatásában beállt némi fejlődést. Igaz lassan, de mégis bővül az oktatás jelentősége a megye életében. A háború előtt a tömeges népoktatás bevezetésével és elterjedésével az analfabétizmus csökkenő tendenciát mutatott, de a magasabb szintű oktatás továbbra is csak egy szűk rétegre terjed ki. Az iskoláztatásban a két világháború között minőségi változás nem következett be, csupán az első évtizedekhez képest mennyiségi előrehaladás tapasztalható. Az analfabétizmus csökkenésére utal, hogy míg 1920-ban a 6 évnél idősebb népesség 2,6⁰/₀-a egyáltalán nem tudott írni és olvasni, addig 1941-re ez 1,1⁰/₀-ra apadt.⁶

Az iskolai végzettséget vizsgálva megállapítható, hogy a 6 éven felüli népesség nagyobb hányada csak az elemi iskola 1—5 osztályát végezte el, s egyre kisebb azoknak a száma és aránya, akik magasabb osztályba jutottak. Ezt vetítik elénk az alábbi felmérések.

7. sz. táblázat

A 6 évesnél idősebb népesség iskolai végzettsége 1941-ben

	fő	%
Népi (elemi) iskola:		
1—3. osztály	77 801	22,2
4—5. osztály	130 408	37,1
6—7. osztály	117 121	33,3
8. osztály	15 941	4,5
Középiskola 5—8. osztály	7 819	2,2
Felsőfokú tanintézet	2 315	0,7

Az iskolázottsági szint — mint azt a fentiek is igazolják — emelkedésének feltétele, hogy megfelelő számú és felszereltségű tanintézet álljon rendelkezésre. A statisztikai adatok alapján elsősorban a tanintézetek számát tudjuk nyomon követni. Az 1920/21-es tanítási évben 40 óvoda állt rendelkezésre, az 1937/38-as tanévben 57. Az óvodák alacsony száma a nők igen alacsony foglalkoztatottsági arányára vezethető vissza. Az elemi iskolák száma 224-ről 290-re növekedett. Az ipari „inasképző” iskolák száma pedig 17-ről 27-re emelkedett. A polgári iskolák száma nagyjából változatlan a vizsgált időszakban, (a polgári iskolák a jelenlegi általános iskola 5—8. osztályának feleltek meg) továbbá 6 gimnáziummal és egy felsőfokú tanintézettel rendelkezett a megye.⁷

1934-ben a kormány a Jászapáti Gimnázium bezárását határozta el, takarékosági okokból. Viszont a megye alispánjának javaslatára feliratot küldtek a kormányhoz a gimnázium fungálása érdekében. A megye vezetőinek kérése

meghallgatásra talált, s a nevezett gimnáziumban tovább folytathatódott a tanítás.⁸

Az oktatás intézményrendszerének bővítéséhez a kormány 1937-ben iskola-építési államsegélyt adott a megyének azért, hogy „...a túlszűfolt iskolák 54 új tanterem építésével bővüljenek és 12 községben 12 új iskola 17 tanteremmel épüljön... Azonban a tervbevett iskolaépítések mellett még mindig sok olyan iskola maradt, ahol egy tanteremben 2 tanító váltakozva tanít... vármegyénk három helyén több százat meghaladja azon tanköteleseknek a száma, akik tankötelezettségeiknek nem tudnak eleget tenni, mert a határban egyetlen iskola sincs.”⁹

Ezek a helyek, amelyre az idézet utalt: Karcag, Kunhegyes, Jászkisér. Ennek a gondnak az enyhítésére a megyében vándortanítói rendszert szerveztek 1938-ban.

„...a vándortanítók az előírt fogadalmat letették és február elején kimentek a kijelölt helyekre, munkájuk megkezdésére. A vándortanítói intézmény megszervezésének egyik eredménye az is, hogy egyelőre 23 megyebeli okleveles tanító álláshoz jutott.

Ennek az intézménynek a megszervezésével a kultúrminiszter segítette a tanvilág tankötelesein, akik eddig a legyőzhetetlen távolság miatt nem részesülhettek oktatásban, nevelésben...

A vándoriskolák három helyen vannak megszervezve. És pedig a 67 ezer kat. hold területű Karcag város külhatárában, 1808 tanya lakossága, ill. 600 mindennapi tanköteles részére egyelőre 10 vándortanító lett kiküldve. A 26 ezer kat. hold területű Kunhegyes község külhatárában 750 tanya lakossága, ill. 512 mindennapi tanköteles részére 8 vándortanító küldetett ki, végül a 23 ezer kat. hold területű Jászkiséren 365 mindennapi tanköteles részére 5 vándortanító lett kiküldve.”¹⁰

A vándortanítói rendszer bevezetése azonban a problémákat megfelelően megoldani ugyan nem tudta, de az említett területek oktatási gondjain némileg segítette.

Összefoglalva elmondható, hogy a két világháború között a megye növekvő létszáma a gazdasági növekedés személyi feltételét megteremtette. A megye gazdaságának döntő szerkezeti átalakulása azonban nem következett be, ezért a társadalom struktúrájában sem beszélhetünk minőségi változásról. A mezőgazdasági népesség, s egyben a mezőgazdasági termelés túlsúlya konzerválta a megye fejlettségének agrár jellegét, és további jelentős gazdasági előrehaladását.

JEGYZETEK:

1. sz. táblázat: Magyar Statisztikai Évkönyvek; 1920; 1925; 1930; 1935; 1938.
2. sz. táblázat: Magyar Statisztikai Közlemények 1930. évi Népszámlálás 20–21. o.
Történelmi Statisztikai Kötetek 1941. évi Népszámlálás 4. kötet 20–21. oldal
alapján számított adatok.
3. sz. táblázat: 1930 évi Népszámlálás II. kötet
/ 1941 évi Népszámlálás 4. kötet
4. sz. táblázat: u. a.
5. sz. táblázat: u. a.
6. sz. táblázat: u. a.
7. sz. táblázat: az 1941 évi Népszámlálás 4. kötet 27. oldal

Nehéz napok - egy fiú naplója

Családom eredetét ükszüleimig ismerem. Az apai ág Tolna—Somogyból, az anyai Szolnok megyéből származik. Valamennyien meggyökeresedett zsidók: hitükben izraeliták, érzelmükben és nevükben magyarok. Később összeházasodás és vallásváltoztatás miatt katolikusok és protestánsok is színezték a családi tablót. Orvos nagyapám, dr. Halász Béla büszke volt, hogy Kossuthot emigrációjában meglátogathatta, és az ott kapott relikviát családunk féltve őrizte. Mikor 1916-ban meghalt, a megyének, a MÁV-nak és a Munkásbiztosítónak volt közös halottja.

Szolnokon, a Szapáry utca 22-ben laktunk. Életem 13 éves koromig játékkal, olvasással és tanulással telt el. Az elkövetkező évben azonban soha el nem képzelt szörnyűségeknek lettem részese és tanúja.

Kiürítem a keserűség poharát. Előveszem 14 éves gyerekként írott naplómát. Keményfedelű, kopott kék füzet, pirosszélű vignettával. Rajta a felirat: „Nehéz Napok.”

40 éve történt Szolnokon:

1944. március 19-e vasárnap. Anyám délután vendégeket fogadott. Közben egy barátunk érkezett lélekszakadva a szörnyű hírel: megszállták az országot a németek. Kétségbeesetten rohant haza mindenki. Édesanyám egész éjjel zokogott, apám vigasztalta.

Néhány nap múlva a Szapáry utca 20-ba beköltözött a Gestapo. Ő lett a szomszédunk. Ablakunk leeresztett zsalui mögül rettegve figyeltük a homokszínű gépkocsit, mely a túsokat szállította. A nagybátyám is köztük volt. Április 5-én mellemre került a sárga csillag. Ismerőseim többnyire elkerültek az utcán. De nem mindenki. Györgyi-Szabó Bertalan a polgáriban történelmet tanított. Szigorú ember volt, jó tanár és igaz hazafi. Mikor a Szapáry utcán találkoztunk, előbb a szemembe nézett, majd a csillagomra, aztán átölelt és karonfogva kísért a megyeházáig. Gondolom, ölelése elsősorban nem nekem szólt, hanem a csillagnak. Életében akkor szégyellte először, hogy magyar.

Az újságok és a rádió naponta uszított és közölte az újabb és újabb jogfosztó rendeleteket ellenünk. Egyik napon a kerékpáromat a rendőrségre, másnap a rádiómat a Marnitz hangszerüzletbe, telefonunkat a Postára kellett beszo­lgáltatni. Édesapám kenyértelenné lett. . . Holmijaink egy részét elkobozták. Aztán plakátokon olvashattuk, hogy lakásunkat naponta csak 2 óra hosszára hagyhatjuk el. Otthon csomagjaink mellett vártuk, hogy mikor jönnek értünk és hurcolnak a gettóba.

Most pedig szó szerint idézem a 14 éves Varga Béla, volt polgári iskolai tanuló írásba foglalt tanúvallomását:

„A bevonulást a gettóba Szolnok város és a rendőrség a legszégyenletesebb keretek között hajtotta végre.

Újra csak egyszer kaptunk három nap alatt
elképzelhető, hogy 63 ember lelkesült végig
va a rekkenő hősegre hogy zomjorod.

Egyszerre csak a magyar határra értünk

Hegyesfalom.

Athaladtunk a magyar határon. Elhagytuk
azt az országot, hol apáink, nagypapáink szület-
tek és meghaltak. Elhagytuk hazánkat, mely
kilökött, kirabolt bennünket. A kifosztott magyar
zsidók szemében megjelentek a könnyek
Magyarország, Isten veled!

Vasárnap reggel arra ébredtünk, hogy áll
a vonat. Nem sokára kinyílt a vagon é-
lakesztől ajtaja és az katonák gyorsan
kiszavartak bennünket a vagonból. Újra friss
levegőt szívhadtunk. Nagy meleg volt. Meg-
szabadultunk a vagonból. Újra földet
ért a lábunk. Csak hogy ez már nem magyar
föld volt, hanem idegen.

A gettó (1944. május 16.- június 15.)

Csak annyit szabad volt vinni, amennyi egy kézikocsira felfért, de ki volt adva, hogy a kocsit csak a gettóba költöző zsidó húzhatta. A népes utcán, amikor végig vonultak az elől hátul szuronyos rendőrrel közrefogott családok, a város lakosságának egy kis része sírt és egy része nevetett.

Az *első állomás* az orthodox zsidó templom és a mellette levő iskola volt. Oda beterelték az embereket, megmotozták, hogy van-e érték náluk, és az ott székelő zsidó tanács őket a gettóban helyezte el. (. . .)

A gettó nem volt összefüggő, és ezért az egymás mellett levő házak kerítését kiemelték, hogy az udvaron keresztül — amennyire lehet — közlekedni lehessen. A gettót szuronyos rendőrök őrizték.

Az elhelyezkedés a gettóban nagyon nehéz volt, mert sok volt az ember és kevés volt a ház. Eleinte mást nem lehetett enni, csak azt, amit a lakásból a gettóba vittek. Később legtöbb helyen közös konyhákat létesítettek. A rendőrség pedig megengedte, hogy házanként kb. egy bevásárló a közösség részére ennivalót és más közszükségleti cikket vásárolhasson.

A levelezés a külvilággal a legszigorúbban tiltva volt. (. . .) A vidéki rendőrök, kik eleinte őriztek bennünket, nagyon durvák voltak. A gettó bezárása után néhány nappal ezek elmentek és őrizetünket a szolnoki rendőrség vette át. A szolnoki rendőrök már egészen másképp viselkedtek, mint a vidékiek. Ezek több mindent elnéztek nekünk és így fogságunkat elviselhetőbbé tették.

A gettóban minden háznak volt egy parancsnoka, ki a ház ügyeit — élelmezés, kérések — intézte. Ez a parancsnok a kívánságokat írásban a zsidó tanácshoz beterjesztette, mely aztán továbbította az illetékes hatósági közegehez. A gettó házaira egy nagy sárga csillagot festettek megkülönböztetésül.

Eleinte dr. Mandel a tanács elnöke a városban lakott, de később feleségével a gettóba ők is beköltöztek.

Az áll. rendőrség utasítására a zsidó tanács a gettó területén zsidó rendőrséget állított fel, melynek vezetőjévé Schenkel Jenőt tette meg, ki fehér karszallagot viselt „A zsidó rendőrség vezetője” felirattal. Voltak kivülről még zsidó rendőrök kik ugyanolyan karszallagot viseltek „Zsidó rendőr” felirattal. Ezek a zsidó rendőrök éjjel-nappali szolgálatot tartottak a gettó kapuinál. Az áll. rendőrségtől Bánhid József rendőrfogalmazó lett kiküldetve a gettó ügyeit intézni. Ő nagyon jóindulatúan viselkedett velünk szemben.

Volt egy másik gettó is Szanda pusztán, ahol azonban nagyon rossz dolguk volt az embereknek. Padláson laktak, ahonnan néha a rekkenő hőségben nem lehetett lejönni, nehéz mezei munkára jártak, kevés kosztot kaptak. . . Ezeket csendőrök őrizték. Míg a gettóban laktunk, egyszer éltünk át légitámadást. Támadás után ki lett adva, hogy 16 évtől 60-ig minden épkezláb férfi menjen romokat takarítani. Reggeltől estig egyfolytában dolgoztak az emberek és reggel ennivalót vittek magukkal ebédre. Az orvosokkal pedig hullákat cipeltettek. A városban ellenünk nagy volt a felzúdulás. Azt hangoztatták, hogy nekünk köszönhetik az egész támadást. Pedig tévedtek. Mi éppen úgy féltünk a támadó gépektől, mint a többiek.

Az elhelyezkedés a gettóban nagyon nehéz volt. A szobákból a holmikot ki kellett szállítani, hogy legyen elegendő fekvőhely.

Ez a gettóélet rossz volt nagyon, de arany ahhoz képest, mely ezután következett.

Június középső napjaiban ez után újra nagy lett szigorúság. Senkinek se ki, se be. Megérkeztek a vidéki rendőrök. Mindenki tudta, mi fog következni: elhurcolás! Hová? Ez a szó mindenkinek a fülébe csengett és erre a szóra felelni senki sem tudott. A zsidó tanács elnöke sírva borult felesége nyakába. Ekkor látta mindenki, hogy az ügy halálosan komoly.

A rendőrség az utolsó előtti napon a vegyesházasságban élőket különvette és egy házban őket elhelyezte.

Másnap megkezdődött a költözés a cukorgyári gyűjtőhelyre.

Kivonulás a gettóból

Minden házba ment egy bizottság, mely kihirdette, hogy: *Semminemű értéktárgyat, karika(jegy) -gyűrűt, pénzt (a legkevesebbet sem), írószerszámot, papírt (W. C.-papírt sem), imakönyvet, órát, bicskát vinni tilos!* egyes bizottság letiltotta a bundák, magassarkú cipők és sok ruha elvitelét.

Az összes akiratok, okmányok leadandók voltak.

A bizottság, miután a csomagokat megvizsgálta és a tilos dolgokat kidobálta, a csomagokat a stráfszekerekre dobta. Az embereket pedig az orthodox zsidó templom és a zsidó iskola udvarára vitte. Az iskolában következett a személyi motozás, mely a nőknek nagyon kellemetlen volt. A motozás után kb. 2—3 órát várakoztunk, mire ki lett adva a parancs: **I n d u l á s !**

Milyen volt ez a kivonulás?

Ezt nehéz leírni.

Az orthodox templom udvaráról elindult a kocsisor. A parasztszekereken voltak a csomagok. Az emberek részben a podgyászokon ültek, részben a kocsik után mentek. Én az iskolában tartott munkásokkal és a zsidó tanács elnökével az utolsó kocsin ültem. A szomorú menetet mi zártuk be.

A kocsisor megindult. A Csarnok térről kifordult a Baross utcába, majd a Mária utcán és az Attila úton keresztül a cukorgyárba.

Láttuk a kíváncsi, megrökönyödött arcokat, láttuk a vígyorgó nyilas pofákat, és végül láttuk a sírásra görbült ajkakat.

A kocsik befordultak a zajos, forgalmas Baross utcáról a csendes Mária utcára, majd a Tomory úton át az Attila útra. Itt hullajtottak utánunk utoljára könnyet. Egy egyszerű, feketekendős parasztnénike volt. Elpityeredett, elővette a zsebkendőjét és elfordult. Lassan a tárházhoz értünk, majd miután ezt elhagytuk, mögöttünk láttuk a várost. Láttuk a három templomot, középen a miénket. Büszkén, keményen állt. Sírva búcsúztunk tőle és a városnak utolsó istenhozzádot intettünk.

Szervusz, Szolnok, szervusztok, szolnokiak. Igazlelkű szolnokiak!

A dohánybevéltónál elfordultak a kocsik. Eltűnt a város. Megdőbbenve néztünk egymásra, és lehajtott fejünkben egy gondolat motoszkaált: *vajjon látjuk-e még Szolnokot?*

Cukorgyár

Lassú döcögés után nagynehezen kiértünk a cukorgyárba. A tisztviselői lakások és a gyár épülete mellett elhaladtunk, és megláttuk a cukorgyári

koncentrációs tábort. A látvány, mely bennünket fogadott borzalmas volt. A kocsik megálltak, mi pedig lassan leszálltunk. Egy nagy nyomorúságot láttunk... Megszeppent emberek, piszkosan, mosdatlanul, csomagokkal megrakva futkostak összevissza. A rendőrök bottal, német SS-legények géppisztollyal és gumibottal álltak és rá-rá húztak egyesekre. Az egyik helyen a vidékiek vitték be a csomagokat, a másik pedig zárva volt. Bennünket nem engedtek be, hanem a kapu előtt felállítottak, mert meg kellett várunk a vidékiek bemenetelét.

Láttam szomjazó embereket és gyerekeket, kik vízért szerettek volna menni, de a rendőrök nem engedték, és bottal kergették vissza őket. Láttam embereket, anyákat, kik gyerekeiket vagy hozzátartozóikat elvesztették, s kétségbeesetten kiabáltak nevüket, és végül láttam gyerekeket, kik nem bírták ki a megpróbáltatásokat és az udvaron feküdtek holtan.

Lassan a vidékiek beköltöztek és ránk került a sor.

A rendőrök beteltek bennünket egy terembe. A teremnek beton padozata volt, melyen szennyes deszkák voltak össze-vissza dobálva. Ilyen helyiségbe kerültem én és sok társam, kik családjaiktól elszakítva, velem együtt nem tudták, mihez kezdjenek. Nem volt semmim. Se enivalóm, se vizem, se fekhelyem. Jobb híján leültem a földre, és boldog voltam. Boldog voltam azért, mert üléshelyem volt. A W. C.-re kimenni? Ez csak álom volt. Erről szó sem lehetett. Nagynehezen, hozzátartozóim számolva az elutasítással, veréssel, szidással, sírva fordultak a rendőrhöz, ki hosszú habozás után, szitkozódások közepette engem a családomhoz engedett.

A borzasztó nyomorúságban elképzelhető volt örömük, hogy ismét együtt vagyunk. A másik terembe a zsúfoltság hasonló volt.(...) Ezek után jött az éjszaka. Borzasztó volt. Egy terembe kb. 500 ember volt heringszerűen összezúfolva. A szükségletet nem lehetett kinn elvégezni, hanem a teremben. Lefekvésről szó sem lehetett. Kinek szerencséje volt, az ülhetett. Lassan, nagy nehezen megvirradt. Ekkor bejött egy rendőr bottal a kezében, és egy Schulteisz István nevű szolnoki tisztviselőt az ajtóhoz állított, és azt mondta neki, hogy senki sem mehet ki. A W. C.-re csak egyenként volt szabad kimenni. Ha mégis valaki kimegy, a kapus lesz megbüntetve.(..)

A cukorgyárban egy teremben kórházat is rendeztek be, melynek vezetője dr. Wintner Vilmos szolnoki orvos volt.(..)

A kórházban egyszer a Gestapo vizsgálatot tartott, és megállapította, hogy a kórházban kis betegséggel is tartózkodnak, ezért a vezető orvost a tiszt megpofozta, és a betegeket percek alatt kikergette.

Kb. egy hétig voltunk a cukorgyárban, de azon hét alatt nem feküdhettünk le egyszer sem, hanem ruhástul ültünk csomagjainkon. Sok volt a lopás és a veszekedés. Úgy, hogy már azt mondtuk, hogy inkább vigyenek bárhová, de innen el. Pedig még csak ezután jött a fekete leves. Elkezdett esni az eső... csomagjaink mind eláztak. Egyik teremből ki, a másikba beteltek bennünket. Éjszakánként lövöldözések voltak, és néha remegve, behúzott nyakkal ültünk és vártuk a hajnalt. Többen nem bírták ezt az életet. Öngyilkosok lettek. Szolnokról Szenes Jenőné és öreg édesapja, Holczer Vilmos kereskedők, Varsányi Gyula állatorvos és Blum Áron szabó haltak meg. A halottakat bedobták a szeneskamrába, majd elvitte őket a hullaszállító.

Ez még mind semmi. A csendőrség vagyonellenőrző razziát tartott, melynek során vidékről és Szolnokról a jobb módú embereket elvitték és vallasni

kezdtek őket, hogy hová dugták el értéktárgyaikat. Szolnokról: Dr. Turi Sándor, Dr. Székely Sándor, Dr. Halász Imre, Dr. Krámer Dezső orvosokat, Krémer Szilárd és Lassányi Jenő gyógyszerészeket, Székely Imre, Fehér Miklósné, Pollák Sándor, Vidor Mihály kereskedőket stb. stb. vitték el. Egy-kettő kivételével csúnyán összeverve hozták őket a kórházba, mert félholtra voltak verve valamennyien.”

Ezek után a napló leírja, hogy a cukorgyárban összehívott zsidó tanács parancsot kapott, hogy az ott koncentrált kb. 5000 embert vegye lajtsromba és ossza be két csoportba, mivel az elszállítás rövidesen megkezdődik. A tanács a parancsnak megfelelően cselekedett.

Megkezdődött az első csoport bevagonírozása. A naplóból idézek néhány sort: „Másnap fél kg kenyérrel, melyet nekünk a város polgármestere kiutalt, minden egyéb élelem nélkül megkezdődött a vagonírozás. . . Először bedobálták a csomagokat, azután a zsidókat. Délután bevagoníroztak, este elindultunk. A szolnoki állomáson keresztülment a vonat, aztán lassan eltűnt Szolnok. Vízet csak egyszer kaptunk három nap alatt. Elképzelhető, hogy 69 ember a lelakatolt vagonban a rekkenő hőségben hogyan szomjazott.

Egyszerre csak a magyar határra érkeztünk! H E G Y E S H A L O M !

Áthaladtunk a magyar határon. Elhagytuk azt az országot, hol apáink, nagyapáink születtek és meghaltak. Elhagytuk hazánkat, mely kilökött, kirabolt bennünket. A kifosztott magyar zsidók szemében megjelentek a könnyek:

Magyarország, Isten Veled!

A napló ezután a strasshofi elosztó táborba való megérkezésünket és az azt követő kényszermunka időszakát öleli fel, majd a szerencsés felszabadulással zárul.

A második szerelvény útja azonban, melyet a cukorgyár ipari vágányáról indítottak el, Kassán keresztül az auschwitzi halálgyárba vezetett.

Gyászolom édesapámat Varga Zsigmondot, kit a gettóból munkaszolgálatra hurcoltak el, majd a németeknek kiszolgáltatva Buchenwaldban halt kínhalált.

Gyászolom nagybátyámat, Halász Jenőt, kitől első gyermekmeséimet hallgattam.

Gyászolom felejtethetlen tanítóbácsimat Madarász Lipótot, aki először énekelte el velem a Szózatot: „Itt élned és halnod kell!”

Gyászolom polgári iskolai osztályfőnökömet Deák Dezső tanár urat, ki a magyar irodalom szerelmeseként oltotta belém az olvasás szeretetét, a könyv tiszteletét.

Gyászolom volt játszótársaimat, iskolai pajtásaimat és az öreg bácsikat, néniket kiknek kezitcsókolommal köszöntem azelőtt.

Auschwitz gázkamráiban fojtották meg őket, és a krematóriumból származó hamujukat lengyel földekre fújta a szél. . .

Régi történet. 40 éves, mégis, szinte nincs nap, hogy ébren vagy álmaimban ne találkoznék Velük és ne emlékeznék Reájuk.

Kérdezték már: Hogyan lehet ezt elviselni? Hogy lehet szörnyű emlékeknek ilyen batyuját hordozni?

Az ausztriai kényszermunkatáborban — ahol 14 évesen éjjeli munkán dolgoztam — édesanyám óvta életemet. Talán a sorscsapások jóvátételeként adatott meg nekem, hogy Ő máig is vigyázza lépteim. Vele együtt Márta a feleségem és Éva lányom is fogják a kezem.

VARGA BÉLA

HAGYOMÁNYOK

Tiszafüred városi szerepkörének múltja és jelene

II. rész

Tiszafüred középfokú oktatási funkciója — a korábbi években végrehajtott intézménytelepítések ellenére még ma is hiányos. Erre utal az is, hogy Szolnok megye 14, középiskolával rendelkező települése között az 1000 lakosra jutó, középfokú oktatási intézményben tanuló diákok száma alapján Tiszafüred a 11. helyet foglalja el a 37 fő értékkel. Ez az érték azonban elmarad a középfokú központok országos átlagától is. *Nem véletlen tehát, hogy Tiszafüred, két középfokú oktatási intézménnyel csak részben tud megfelelő továbbtanulási lehetőséget biztosítani a környék lakossága számára.* A gimnázium a környező 17 falu gimnáziumban továbbtanuló diákjainak 40%-át, a szakmunkásképző intézet azonban csak 10%-át vonzza magához. A két középfokú oktatási intézmény a jelzett 17 település tanulókielégítésének mindössze 11%-át köti le, mely igen szerény középfokú oktatási funkcióra utal.

A két tanintézet 450 tanulója közül a 195 vidéki 28 településről került Tiszafüredre. A tapasztalati tények alapján határuul választott 0,50 tanuló/100 lakos értéket 11 falu érte el: 3 Hajdú-Bihar megyében, 1 Heves, 7 pedig Szolnok megyében van

Ha a középfokú oktatási intézmények adatait a Kiss Pál Múzeum látogatóinak, a könyvtár olvasóinak és a művelődési központ rendezvényeinek adataival kiegészítjük, megállapíthatjuk, hogy Tiszafüred középfokú oktatási-kulturális funkciója kis területű vonzáskörzetet hoz létre. A vonzáskörzet csak a közvetlen szomszédos falvakra terjed ki, de így is átlépi a megyehatárt (Egyek és Poroszló irányában).

Jóllehet országos jelenségként megfigyelhető, hogy az oktatási intézmények igen kusza, nem zárt vonzáskörzet-rendszert hoznak létre, de Tiszafüred e kusza rendszerbe is az oktatási intézmények szerény választékával kapcsolódik be. A jövőben Tiszafüred középfokú oktatási szerepkörének erősítése, illetve a helyi üzemek munkaerősükséglete mindenképpen indokoltá teszi egy új szakmunkásképző intézet létrehozását.

Mivel bizonyos szolgáltatást végző intézmények (autó-motor javítás, elektromos háztartási gépek és híradástechnikai cikkek javítása, mosás-vegyszívás, építőipari javító-karbantartó szolgáltatás) a településhálózatban is koncentráltan helyezkednek el, így ezen intézmények jelenléte, munkája is központi szerepkört kölcsönöz egy településnek. Ebben az esetben Tiszafüred 3 létesítményének (autószervez, tv-rádió szerviz, „Patyolat”) vonzását vizsgáltuk meg. A felmérések és a helyszíni adatgyűjtések alapján elmondható, hogy a tiszafüredi szolgáltatások vonzáskörzetéhez 14 település 19 600 főnyi lakossága tartozik. Többségük a volt járás É-i részének 10 településén, kisebb hányaduk Hajdú-Bihar megye szomszédos 4 falujában él

A vonzásintenzitásra jellemző, hogy a 14 település átlagosan 0,70 kapcsolatot/100 lakos heti értékkel kötődik Tiszafüred szolgáltatásaihoz. *Mindez arra is utal, hogy településünk szolgáltatási szerepköre szintén hiányos.* Ugyanakkor az is tény, hogy a környező települések igen eltérő életkörülmények között élő lakossága (BELUSZKY P.—SIKOS T. T. 1979.) ma még nem egyforma mértékben veszi igénybe a tiszafüredi szolgáltatásokat.

Bár a munkaerővonzás a településföldrajz kutatóinak egy része szerint (MENDÖL T. 1963. BELUSZKY P. 1967.) nem tartozik a város vonzáskörzet-alkító tényezői közé, ennek ellenére nyilvánvaló, hogy a munkahelyek területi koncentrálódása (főleg az ipari ágazatban) egy-egy település központi funkcióit gazdagítja.

Tiszafüred munkerővonzó szerepének vizsgálata mindenképpen indokolt, mivel az utóbbi évtizedekben végrehajtott *iparosítás nyomán 1970—1982. között 1142-ről 2148-ra nőtt az ipari munkahelyek száma településünkön.*

Tiszafüreden 1980. elején 5507 munkahely volt. Ezek közül 657-et vidéki munkavállalók foglaltak el, a munkahelyek 12⁰/₀-át. A felmérés szerint Tiszafüred munkaerővonzása 25 településre terjed ki, de ezek közül 15 faluból 10 főnél kevesebb jár városunkba dolgozni. A vonzásintenzitás jellemzésére használt 1,00 ingázó/100 lakos határérték alapján (BERTA B. 1978.) 10 település tartozik a vonzáskörzethez, viszont innen kerül ki a központba ingázók 89⁰/₀-a. Ezek a falvak átlagosan 15 km-re vannak Tiszafüredtől (4. ábra), közülük 8 Szolnok, 1—1 pedig Heves, illetve Hajdú-Bihar megyében található.

A munkaerővonzás méretére jellemző, hogy a 10 falu aktív keresőinek mindössze 6,5⁰/₀-át érinti. Ez viszonylag alacsony érték, s arra utal, hogy az említett ipartelepítés ellenére Tiszafüreden még mindig kevés a munkalehetőség. Ezzel magyarázható, hogy településünkről még 1980. elején is 844 munkavállaló járt el máshozá dolgozni. Bár a munkahely-létesítés terén 1981-ben és 1982-ben további intézkedések történtek (varrodák beindítása, Kóbányai Gyógyszerárugár telepének megépülése), *a foglalkoztatási gondok enyhítésére további ipartelepítéssel (munkahely-létesítéssel) kell számolni Tiszafüred térségében.*

Tiszafüreden kórház nincs, középfokú egészségügyi ellátást így csak bizonyos intézetek (TBC-gondozó, a karcagi kórház tiszafüredi rendelőintézete) és a Szülőotthon biztosít. *Az 1984. január 1. előtti járás lakosságának középfokú egészségügyi ellátását Tiszafüred Karcaggal és Kunhegyessel megosztva végezte.* A szülőotthon és a TBC-gondozóintézet csak a járás É-i részén volt illetékes, a rendelőintézet viszont a járás egész területéről fogadhatott betegeket.

Az 1968-ban felépített rendelőintézetben kezdetben 10 féle szakrendelés folyt, felvételünk idején (1979. október 1—6.) azonban csak 8 működött. A rendelőintézetet a vizsgálat hetében 947 beteg kereste fel (a karcagi rendelő forgalmának közel 1/4 része). *A betegek 14 településről jöttek, valamennyi falu az akkori járásban volt.* A vonzáskörzet kijelölése lényegében véve „mesterségesen” történt, hisz azonos volt a járással. A vonzásintenzitás szélsőséges értékei (5,2 és 0,30 heti betegforgalom/100 lakos közötti mutatók) és a vonzásintenzitás alacsony átlagos értéke (1,12 heti betegforgalom/100 lakos) arra utal, hogy a rendelőintézet nem alakít ki zárt vonzáskörzetet. Kórház hiányában ez nyilvánvaló is, mivel más hasonló vizsgálatok eredményei

is arra utalnak (HAJDU Z. 1977.), hogy a város csak egy általános kórház és a hozzá kapcsolódó rendelőintézet megléte esetén töltheti be vonzaskörzetében maradéktalanul a középfokú egészségügyi szerepkört.

Tiszafüred központi funkcióinak fejlettsége, a város általános vonzaskörzete

Ha Tiszafüred vizsgált központi funkcióit egyenként összevetve szemügyre vesszük, igen érdekes, ellentmondásos képet kapunk (1. táblázat).

1. táblázat: Az egyes funkciók által vonzott települések száma és lakónépessége (1980. jan. 1.)

Funkció megnevezése	Települések száma	Lakónépesség
Közlekedésföldrajzi vonzaskörzet	17	30457 fő
Kiskereskedelmi vonzaskörzet	24	38715 fő
Középfokú oktatási-kulturális vonzaskörzet	11	20962 fő
Szolgáltatások vonzaskörzete	14	19600 fő
A munkahelyek vonzaskörzete	10	21947 fő
Kijelölt egészségügyi vonzaskörzet	14	26086 fő
Általános vonzaskörzet (átlagtól való eltérés alapján számított)	17	24123 fő
Tiszafüred lakónépessége (Kócs nélkül)		12118 fő
A vonzaskörzet összes népessége		36241 fő

Szembetűnő, hogy az általános vonzaskörzetet kialakító egyes funkciók eltérő fejlettsége miatt az ágazati vonzaskörzetek területi kiterjedése, a hozzá tartozó települések száma eléggé változatos.

Az ágazati vonzaskörzeteknek a gazdaságföldrajzban leginkább elfogadott módszer szerinti összegzése után (BELUSZKY P. 1974.) megállapíthatjuk, hogy Tiszafüred vonzaskörzetéhez 17 település 24123 lakosa tartozik. A vonzás intenzitására jellemző, hogy a vizsgált 17 település 100 lakosából egy hét alatt átlagosan 43 lakos teremt valamilyen kapcsolatot a várossal, vagy jár benn a városban. Ez természetesen nagy szélsőségeket takar: a leg-erősebben vonzó falu értéke (Tiszafüred—Kócs: 113 heti kapcsolat/100 lakos) többszöröse a vonzaskörzet legkisebb értékét mutató településének (Újszentgyörgy: 5,00 heti kapcsolat/100 lakos).

A vizsgálat eredményei alapján az alábbi következtetéseket célszerű hangsúlyozni:

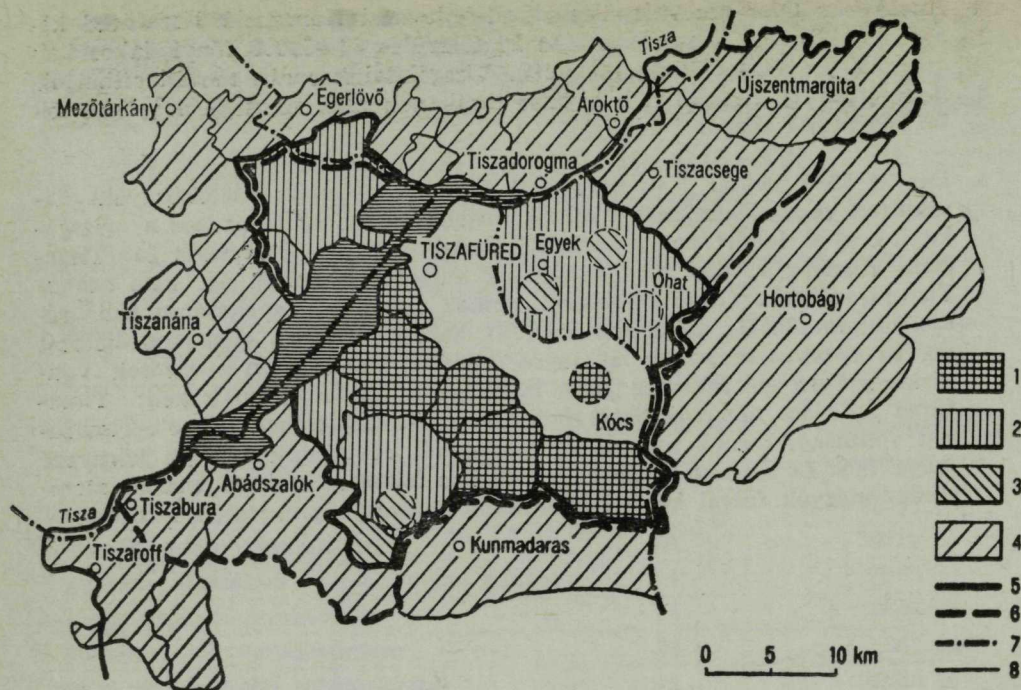
1. Az 1984. január 1-én várossá nyilvánított Tiszafüred egy bizonyos térség számára valóban központi szerepkörű települést, „várost” jelent. Eltérő fejlettségű városi funkciói egy olyan vonzaskörzetet hoznak létre, mely hazánkban alighanem egyedülálló: 4 megye kisebb-nagyobb területére terjed ki. 10 Szolnok megyei település mellett ugyanis 4 hajdú-bihari, 2 hevesi és 1 borsodi település is vonzaskörzetünkhöz tartozik.

2. Az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció Tiszafüred középfokú központ vonzáskörzetébe 20 település 52—53000 főnyi lakosságát „sorolta” be (Tiszafüreddel együtt). Vizsgálataink során megállapíthatjuk, hogy jelenleg Tiszafüred a kijelölt területnek csak mintegy 60⁰/₀-án tölt be középfokú központi funkciót.
3. Bár az 1984. január 1-én bevezetett új körzetbeosztás (városkörnyék) Tiszafüred vonzáskörzetének Szolnok megyei részén közel azonos a vizsgálataink által feltárt vonzáskörzettel (érdekes, hogy Abádszalók és Tiszabura alacsony értékei más kisvárosok hatására utalnak), de *nem azonos Tiszafüred teljes vonzáskörzetével*. Annak ugyanis megyehatáron túli részei is vannak. Ha abból indulunk ki, hogy hazánkban a kisváros-hálózat utóbbi években tapasztalt látványos fejlődése végső soron a városok vonzáskörzetében élő lakosság javát is szolgálja, akkor tudnunk kell: *Tiszafüred fejlődése nemcsak Szolnok megye ÉK-i szegletének „ügye”*. Tiszafüred vonzáskörzetének megyeszéli fekvéséből következik, hogy a környező települések és a város további harmonikus fejlődése csak az érintett szomszédos megyék falvai közötti koordinált tevékenység eredménye lehet.

* * *

Felhasznált irodalom

- BÁCSKAI V.—NAGY L. 1980.: Piacközpontok és városi funkciók. In: Magyarország története 1790—1848. I. k. (főszerk.: Mérei Gyula, pp. 286—293.). Akadémiai kiadó.
- BELUSZKY P. 1959: Tiszafüred vonzáskörzete. Jászkunság 1959/3. pp. 118—127.
- BELUSZKY P. 1967: Magyar városok központi szerepköre. Statisztikai Szemle 45. pp. 543—563.
- BELUSZKY P. 1974: Nyíregyháza vonzáskörzete (A város-falu közötti kapcsolatok jellege és mennyiségi jellemzői Szabolcs-Szatmár megyében.) Akadémiai Kiadó, Bp.
- BELUSZKY P. 1981: Két hátrányos helyzetű terület az Alföldön: a Közép-Tiszavidék és a Berettyó-Körösvidék. Alföldi Tanulmányok V. kötet. Békéscsaba. pp. 131—160.
- BELUSZKY P.—SIKOS T. T. 1979: Szolnok megye falusi településeinek típusai. Alföldi Tanulmányok III. kötet. Békéscsaba. pp. 89—116.
- BERTA B. 1978: Dombóvár vonzáskörzete. Studia Geographica 2. KLTE. Debrecen.
- BORSY Z.—SZABÓ J. 1980: Tiszafüred természeti viszonyai. Kézirat. Debrecen—Tiszafüred.
- DANKÓ I. 1963: A gyulai vásárok. Erkel Múzeum. Gyula.
- DÖVÉNYI Z. 1977: A vonzáskörzetek történeti kialakulásának és változásának vizsgálati lehetőségeiről. Alföldi Tanulmányok I. kötet. Békéscsaba. pp. 132—142.
- ENYEDI GY. 1980: Falvaink sorsa. Magvető Kiadó. Bp.
- GYIMESI S. 1975: A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában. Akadémiai Kiadó. Bp.
- HAJDU Z. 1977: A hegyaljai városi jellegű települések funkcióinak és hierarchikus rendjének vizsgálata, vonzáskörzetének elhatárolása. Studia Geographica 1. KLTE. Debrecen.
- MENDÖL T. 1963: Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó. Bp.

TISZAFÜRED ALTALÁNOS VONZASKÖRZETE

- 1 — erősen átlag fölött vonzódó
 - 2 — átlag fölött vonzódó
 - 3 — átlagosan vonzódó
 - 4 — átlag alatt vonzódó
 - 5 — Tiszafüred vonzaskörzetének határa
 - 6 — az OTK által kijelölt határ
 - 7 — megyehatár
 - 8 — a település határa
- települések

ÁGOTHA MARGIT grafikusművész

A képzőművészetek közül a grafika mintha kezdettől fogva különösen is megőrizte volna férfias státusát — ezért aztán a történetben egy kézen megszámálható nők hírneve már a nemeken felüli művészi rangot is jelzi.

Már maga a rajz is — mint színek nélküli, nem hímes, magát nem kellető műfaj — maskulin erényekre mutat, még inkább a sokszorozó műfajok mesterségi része, az anyaggal való bánásnak, a forma és matéria szerves összetartozásának, a mives, szabatos megmunkálásnak a tudása, amely még a céhek idejéből hozta magával a férfiakat munkába tömörítő szellemét is. Olyanféle vonások ezek, amelyek jellegében különböztetik meg a kézművességet a kézimunkázástól, a vésőt, a karcoló tűt a varrótól, a maratást az öltögetéstől, a formaépítő embert a díszítményformálótól. Ilyen negatív előjelekkel is meg kell tehát birkóznia a képzőművésznek, aki bár nőnek születve, alkotói képességet érez magában.

Ha most azt mondjuk, hogy *Ágotha Margit* vérbeli grafikus, s hogy művészi arculata, egyénisége a saját nemzedékének nagyszerű tehetségéből álló gárdájában megteremtette a maga rangját, ez arra vall, hogy vénájában és képzeletében hordott eleve is valami máshová nem terelhető, sajátosan grafikai képességet. Külön is elgondolkodtató, hogy a többféle mesterségbeli kifejezés közül miért éppen a fametszetet érezte leginkább szíve- és kezeügyébe valónak. Aki csak rápillant a vegetáció buja-

ságával vetekedő lapjaira, kell hogy érezze: az áradó formaképzületnek ebben a rengetegében az e formákat taglaló, élesen akcentuáló metszési eljárás arra való, amire a fejszecsapás a renhez, erdőrítikáskor. De szellemi hajlandóságában, a sajátos archaizáló készségében is nem véletlenül szolgálta jól éppen a fametszet előadói műfaja *Ágothát*. A kultúrák mélyrétegében élnek azok az ősi, emberi kifejezési formák, amelyekhez ő vonzódik, s amelyeknek valódi búvóhelyei a játék, az ének, a ritus, a mese, a monda néptől népig terjedő világramlata. Voltaképpen minden művészet költői azok, akik ezekben a régiókban otthonosak, — *Ágotha* is ezen a réven, a poétaság jogán lépett körükbe.

Művészi vérmérsékletén, gazdag kedélyvilágán is múlik, hogy képzelete azokon a „témákon” pendül meg, ahol a múlt irodalma, kultúrája valamiképp balladás jelleget ölt, — kifakad, áld vagy átkoz, de mindezt ünnepélyes köntösben, szertartásoknak is adózva, s az artisztikumnak abban a magasabb képzőművészeti értelmében, amit feltétlenül biztos stílusérzék jelent egy-egy művész személyes irányának kialakításakor.

Feltűnik *Ágotha* grafikáin a díszítő képzeletnek, az ékítő érzéknek egyfajta önkéntelen és minden áthatoló, mindent átszövő fonala is. Ez lenne művészetének az a feminis vonása, amely — látszólag — a varrás, a hímzett világ mezejére vezette. *Am*, amit megszerzett a réven, nem vesztette el a vámon: ami a fametszet által vésődött belé, s amit ő vésett fába, az történik hímzett képein is,

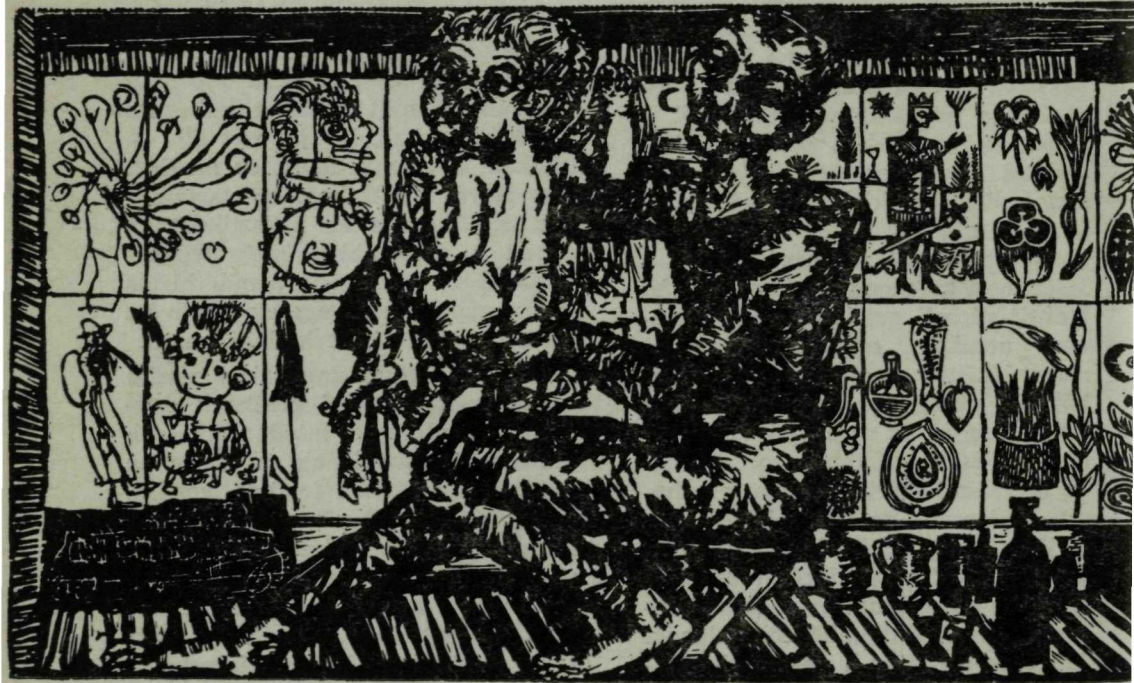
— mert voltaképpen mozaikablák ezek, tartalmak konstruálódnak szerves képi egységgé itt is, csak megszólalásuk lett kissé más a színek által, amelyek a fametszet ütőhangszeres előadásához képest, most mintha húros hangszereken szólalának meg. Erőpróbája volt Ágotha Margit elbeszélő képességének is az a falkép, amelyet Miskolc város Agroker étterem helyiségébe, megadott, 2x14 m méretre, megszabott rendeltetéssel tervezett s készített el. Nem lehetett kétséges, hogy az áradó epikának ebből az ágothai bőségből sokszok falnyi is tellene — a minden művész számára fogas kérdés inkább az, ebben az esetben hogy miként lehet ily kis-kertnyi kertbe tömöríteni egy hegyen-völgyön át a kozmoszra nyíló monumentális látomást. A sikeresen megoldott feladat bizonyítja, hogy ennek a művésznek voltaképpen a kicsiny, dúsan telített képmozaikjai, vagyis a fametszetei is monumentális

arányokat rejtenek mind tartalmi, mind pedig formai koncepciójukban.

Sokoldalú tehetségét mindezeideig a síkábrázolás területén fejtette ki, de már falképeinek lélegzetvétele is arra vallott, hogy az a fajta invenció nagy tágasságot igényel, ha módot kap rá, figuráit kilépteti a képből és benépesíti velük a teret is. Erre adott nagyszerű lehetőséget az osztrák érdekeltségű BUDA PENTA HOTEL most megnyílt budapesti épülete. A szálló bejáratával szemközti belső kávézó vasrácsozatára bábajos bábjátéksarkot tervezett Ágotha Margit.

Ágotha Margit grafikusai képzőművészetnek határozott karaktere, kiérlelt stílusa ebben az újszerű feladatban is megőrződött, a tárgyi rendeltetés és az építészeti környezet adottságai közepette is érvényesíteni tudja művészi egyéniségének magával ragadó eredetiségét és elevenségét.

SUPKA MAGDOLNA

Ára: 8,50 Ft